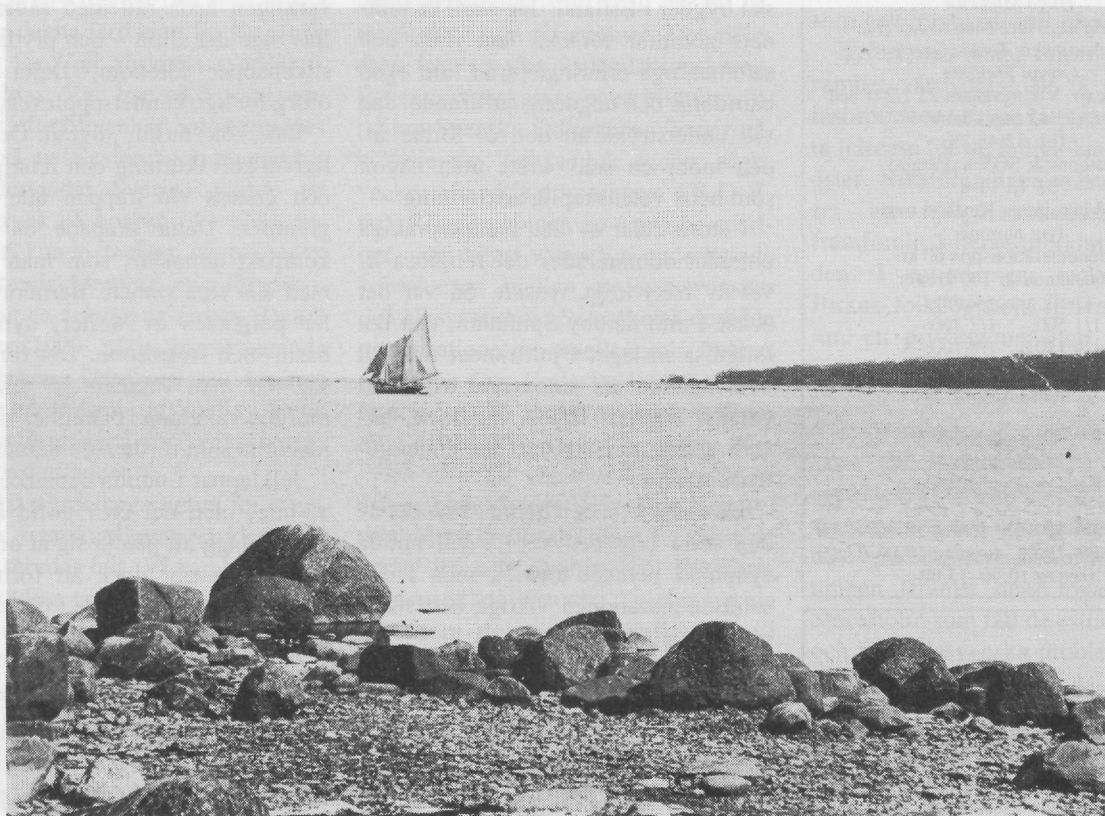

KUSTBON

FÖRBINDELSLÄNK
FÖR
ESTLANDS SVENSKAR

NR 4 ÄRGÅNG 40
DEC. 1983

Derhamn (Digerhamn) är den innersta delen av viken mellan Spithamns udde – där Östersjön och Finska viken möts – och Derhamns udde. Vikens öppning ut mot havet heter Kaş bäcken, ett namn som är en sammandragning av Kaşåns bäcken. Ka şån – Kala sanden – heter strandpartiet norr om Derhamn. Namnet Spithamn (Spjuthamn) åsyftade säkert äldst Derhamn. Det var de sjöfarandes hamn vid Spjutet. De närmast boendes, roslepbornas, namn på inre delen av viken var Digerhamn – Stora hamnen – i motsats till den lilla hamnen under byn, Ståmbor (Stenbor), senare upplandad. Vattnet nordost om Spithamns udde, under byn Spithamn, heter Kors dan (Korsdalen) efter stranden under Bäre (Berget), där enligt en urkund från 1509 ett stort kors lär ha stått.

I Derhamn byggdes ett flertal av de skutor som räknas upp i detta nr av Kustbon.

Bilden visar Derhamn-Kalsbäckenei-Spithamns udde från Lilludden. – SOV:s bildarkiv. Fotograf okänd

Förbindelselänk för
Estlands svenskar

Utgiven av kulturföreningen
SVENSKA ODLINGENS
VÄNNER

Redaktör: *Edvin Lagman*
Redaktionssekreterare:
Hugo Mickelin

Ansvarig utgivare: *Thomas Lorentz*
I redaktionen: *Tomas Dreijer*
Göran Treiberg

Red. och exp. Vikingagatan 25 1/2 tr ned
113 42 Stockholm
Tel. 32 48 78

Kustbons & SOV:s postgiro
35 13 11-6

1983 utkommer Kustbon med
fyra nummer

Prenumerationspris 60 kr

Dödsannonser 100 kronor

Övrig annonsering:

1/1 500:- 1/2 300:-

1/4 150:- 1/8 100:-

ISSN 0345-6706

Civiltryck, Köping 1983

Öppettider
i SOV:s och
Kustbons expedition

måndag 10.00–13.30   tisdag 10.00–15.00
onsdag 10.00–15.00   torsdag 10.00–13.00
fredag 10.00–15.00

Innehåll

Tankar och minnen kring julen av <i>Edvin Lagman</i>	2
Riksföreningen Sverigekontakt 75 år av <i>Elmar Nyman</i>	3
Ett tidsdokument från 1941 av <i>Elmar Nyman</i>	4
Hapsal – annorlunda sommarland av <i>Tore Gjötterberg</i>	6
Dagöättlingar på Ormsö av <i>Jörgen Hedman</i>	12
Estnisk dikt på svenska av <i>E.L.</i>	14
Ur Ema süda av <i>Lydia Koidula</i>	14
Ormsö i mitt minne. Ur Märta Nilsson-Hammarins dagbok	15
Minnen kring fyrbåken på Nargö av <i>Olga Viliberg</i>	17
Hembygdsgdag. Bilder av <i>Ronnie Ericson</i> och <i>Herbert Trummer</i>	18
Två jubilarer av <i>Thomas Lorentz</i>	21
Ungdomstävling	21
<i>Alfred Mühlbergs</i> dagbok	22
Från Sviby	22
SOV kallar till årsmöte	23
Nästkommande bygdekväll	23
ESTO 84 – restider	24
<i>Anders Moll</i> i memoriam av <i>Hugo Mickelin</i>	25
Familjenytt	26
Vi lyckönskar	27

Edvin Lagman

Tankar och minnen kring julen

I hela kristenheten är julen den största eller en av de största högtiderna, vartill särskilda föreställningar och seder är knutna. Så var det ju också i våra svenska bygder i Estland. Jag skall ur minnets gömmor försöka leta fram och sammanfoga erinringar från min egen barndoms och ungdoms julfirande. Jag vill understryka att det rör förhållanden inom en snäv krets utan någon som helst vetenskaplig anknytning.

I stora delar av det svenskspråkiga området dominerades det religiösa livet av frikyrkligt synsätt. Så var det också i min hemby Spithamn, och det religiösa inslaget i julfirandet fick till övervägande del sin prägel av detta. Ottan i Rosleps kapell var dock, liksom andra gudstjänster där under julen, luthersk.

De materiella detaljerna i firandet av den stora högtiden var ur vår nutida synpunkt mycket torftiga men i den samtida situationen viktiga och stämningsskapande.

Jag skall här berätta om hur en jul kunde te sig.

Egentligen började förberedelserna redan vid höstslakten, då korvskinn saltades in, sylta bereddes och sattes till förvaring i mjölkammaren, fläsk röktes och nötkött saltades. Närmare jul kom brygden. Helgbrödet av rent vete mjöl eller av blandat mjöl bakades på själva julaftonsmorgonen och skinkan eller grishuvudet kokades. Korvarna – med korngryn i – som stoppats dagarna innan togs in för att på eftermiddagen sättas i ugnen. Redan i ottan eldades också bastun, dit alla skulle – männen först och kvinnorna sedan, eller vilken ordning som råkade passa. Barnen skrämde man lite med julgåsen, men de kände att det inte låg något riktigt allvar bakom.

Hade man skogen inpå knutarna, som det var hemma hos oss, så väntade man in i det sista med att hugga julgran. Den togs sålunda färsk och doftande direkt ur skogen in i stugan och ställdes i sin kryssfot eller fästes vid en takbjälke, så att den kunde snur-

ra runt. Vatten fick den inte och blev följaktligen inte heller långlivad. Den smyckades emellertid med levande ljus – då och då diskuterades det om vi verkligen hade råd med sådant, men ljus blev det alltid – och prydnader av silkepapper förekom. Detta var en oförglömlig skönhetsupplevelse.

Bak, kok, bastu, julgran. Och naturligtvis golvsurning och rena gardiner och granris vid trappan inte att förglömma. Detta skapade en mycket kompakt atmosfär, som man drog in i med alla sina sinnen. Barndomens jular präglades av dofter, synintryck, bastu- och stugvärme. Det första man såg när man vaknade på julaftons morgon var elden i bakugnen och människorna som rörde sig i halvdunklet.

Julklappar i nutida bemärkelse hade vi inte, men det blev alltid litet nya klädesplagg att glädja sig åt och gå till bys i. Jag tror dock att förhållandet med julklappar skiftade i de olika gårdarna.

Om vi nu återgår till ordningen på julaftonen, så erinrar jag mig att alla vi barn med spänning väntade på julbönen i skolhuset klockan tre på eftermiddagen. Det var barnens, särskilt söndagsskolbarnens, fest. Dessa julböner framstår för mig som mycket vackra minnen. Man sjöng alla julsångerna – Stilla natt, O du saliga, Nu så kommer julen o.s.v. – och julevangelium lästes, både Jesaias och Lukas, tror jag.

Naturligtvis fanns det en tänd gran och under denna stod korgar med påsar i, som delades ut till söndagsskolbarnen. Jag vill minnas att även mindre barn, som ännu inte hade åldern inne, kunde bli delaktiga av lyckan att få en påse.

Vandringen hem kvarstår lustigt nog ganska klart i mitt minne. Vi bodde rätt långt från den egentliga byn och hade att gå på en stig intill åkrarna i mörkret. Var det snö, såg man bättre, men spåren var inte så väl upptrampade och vi fick gå i gåsmarsch. Var det inte snö – ”gröna” jular var vanliga –

ELMAR NYMAN

Riksföreningen Sverigekontakt 75 år

Den unge akademikern Vilhelm Lundström som år 1892 reste genom Estlands svenskbygder fick som vi alla vet under denna färd klart för sig att en förening för "all världens svenskar" måste bildas. Vad han på Nuckö upplevde av efterblivenhet och fattigdom men också av känslomässig bundenhet till moderlandet Sverige gjorde ett djupt intryck på honom. Av olika anledningar kunde tanken på en sådan allomfattande förening inte förverkligas förrän ca femton år senare. Den 3 december 1908 hölls konstituerande sammanträde i Göteborg och den nya sammanslutningens officiella namn blev Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet.

Vad Riksföreningen betytt för svenskar och svenskättlingar världen runt kan inte utredas här. Vi kan bara konstatera att dess verksamhet varit av stor betydelse för svenskhetens fortbestånd och för spridandet av upplysningar om Sverige och svensk kultur bl.a. genom lektoratsverksamheten, tidskriften Allsvensk Samling (numera Sverigekontakt) och en omfattande förmedling av svensk litteratur, svenska tidningar

och tidskrifter till världens alla hörn.

gick vi i djupt mörker, där vi bara skymtade buskar och stenar vid vänstra sidan, där det inte var åker. Hemma sattes maten fram: vetebröd, nykärnat smör, rökt kokt skinka, grynkorv, brynt i ugnen, potatis, öl eller te. Det var just inget överdåd, men det var gott, allt var av goda råvaror. Granen tändes och det var mycket stilla och behagligt. Det kunde hända att vår äldste bror smet ut och bultade på dörren eller knackade på rutan och låtsades vara tomte, och han lyckades naturligtvis lura oss som då var små, och vi undrade ju alltid vart tomten tog vägen.

Kapellet låg drygt en halvmil bort. Som barn kom man inte till julottan, men väl som skolpojke och som vuxen. Det var snövintrar då. Somliga

och tidskrifter till världens alla hörn.

Ett av Riksföreningens mest omfattande verksamhetsfält skall här bli föremål för några reflexioner. Det gäller dess insatser för estlandssvenskarna. Estlandssvenskarnas egen bildningsförening Svenska Odlingens Vänner påbörjade sin verksamhet endast några veckor efter Riksföreningen. I S.O.V. fick Riksföreningen en samarbetspartner, som högst väsentligt underlättade kontakterna mellan estlandssvenskar och rikssvenskar. Samarbetet de båda organisationerna emellan har fortsatt till denna dag. Under mellankrigstiden ingick S.O.V. rentav som en delförening i Riksföreningen.

En väsentlig del av Riksföreningens arbete bland Estlandssvenskar bestod i upplysningsverksamhet – i synnerhet under 10- och 20-talen. För Riksföreningen gällde det att i Sverige sprida fakta om den svenska folkspillran i Estland-Livland. Men samtidigt var det angeläget att svenskarna i Estland fick informationer om moderlandet Sverige. Föreningens årsbok och dess tidskrift Allsvensk Samling (började utges 1914) innehöll ofta uppsatser om

åkte efter häst, vi gick, min närmast äldre bror och jag, för vi skulle sedan till släkten i Höbring, en mil från Spithamn, och vi brukade ligga över där till annandagen.

Det brukade vara en mycket vacker julotta. Både församlingssång och körsång klingade bra – detta noteras ju särskilt av Sven Danell i hans bok om åren i Estland.

Så gick helgen vidare med besök hos släkt och vänner, nötknäppning och karamellätning. Fjärdedag jul var bara halv helg, då man så smått började vänja sig vid vardagssysslorna igen. Sedan led det mot nyår och trettonhelg, och i fjärran skymtade nästa stora helg – för många kanske den största: påsken, uppståndelsens och ljusets högtid.

estlandssvenskarna. Informationsverksamheten byggdes ut – särskilt under mellankrigstiden. Genom artiklar i dagspressen, föredragsturnéer, utställningar etc blev allt fler rikssvenskar – och finlandssvenskar – insatta i de speciella problem som svenskarna i Estland hade att brottas med. Runöbor, rågösvenskar, ormsöbor, svenska gymnasister från Hapsal på besök i Stockholm blev föremål för intervjuer som gav förstasidesrubriker!

Syftet med denna informationsverksamhet var ytterst att få rikssvenska institutioner och privatpersoner att fatta intresse för de fattiga landsmännen i öster. Riksföreningen måste ges resurser att hjälpa estlandssvenskarna, framförallt i deras utbildningssträvanden. I optimismens tecken startade Birkas folkhögskola, privata folkskolor, ett privatgymnasium i Hapsal – företag som sedan visade sig bli till en mycket svår ekonomisk belastning för Riksföreningen. De privata givarnas krets var liten trots den omfattande upplysningsverksamheten. Efter ett systematiskt och tålmodsprövande arbete lyckades företrädare för Riksföreningen (främst dess lokalförening i Stockholm som fått de estlandssvenska och finlandssvenska problemen på sin lott) utverka kontinuerliga anslag från Sveriges riksdag. Skolorna i Hapsal, Birkas och Reval finansierades från 1936 med svenska statsmedel och därmed kunde övriga insamlade pengar användas till studielån, ungdomens fysiska fostran, bibliotek, sjukstugor, läsestugor, bidrag till skolhusbyggen etc. Verksamheten krävde en utbyggd administration. Stockholms lokalförening tillsatte ett Estlandsutskott som kunde fungera som ett koordinerande organ och en remissinstans i de alltmer komplicerade estlandssvenska frågorna.

Riksföreningens insatser för estlandssvenskarna under mellankrigstiden bestod av mer än informationsverksamhet och ekonomiska insatser. Av stor betydelse var föreningens kontinuerliga kontakter med estniska myndigheter, antingen direkt eller via den svenska diplomatiska representationen i Estland. Dessa kontakter var desto nödvändigare som man från svenskt håll med oro konstaterade att den estniska minoritespolitiken utvecklades i negativ riktning. Indirekt gav det

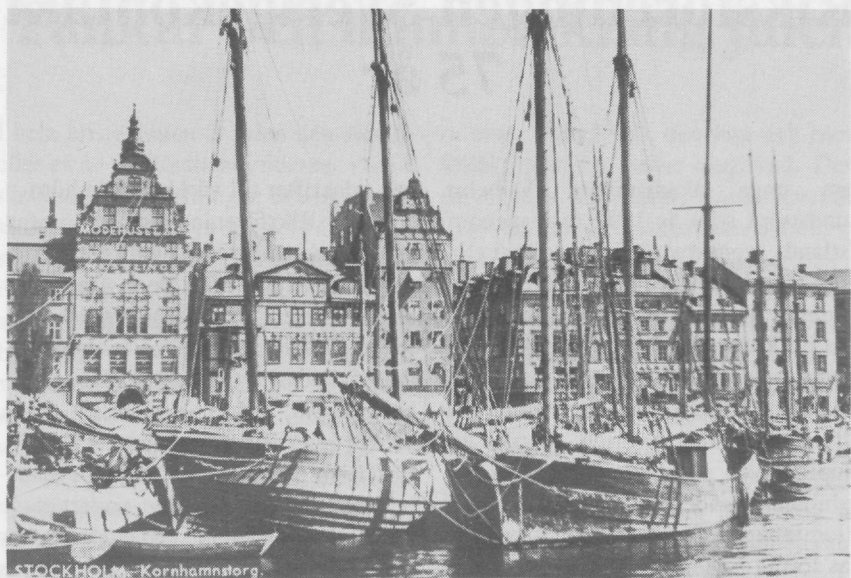
rikssvenska intresset för den svenska minoriteten i Estland Svenska Odlingens Vänner råg i ryggen. Estlandssvenskarna visste nu att de i sina klagomål understöddes av Sverige och behövde inte alltid stå som supplikanter inför strama ämbetsmän. Samarbetet med Riksföreningen underlättade också kontakterna mellan Svenska Odlingens Vänner och rikssvenska myndigheter, exempelvis Skolöverstyrelsen.

Sin största insats för estlandssvenskarna gjorde Riksföreningen under det andra världskriget. Den politiska utvecklingen hade lett till att Estlands svenskbygd såg sin existens hotad. Dess hopp stod till Sveriges regering och till vännerna i Riksföreningen. I denna situation gjorde Estlandsutskottet en helomvändning i sin dittills tillämpade politik beträffande en massutvandring av estlandssvenskar till Sverige. Utskottet kom fr.o.m. hösten 1940 att fungera som en mycket inflytelserik påtryckningsgrupp när det gällde att övertyga den svenska regeringen om nödvändigheten av att bereda *evakuerade* estlandssvenskar i första hand men även övriga som så önskade en varaktig hemvist i Sverige. I den speciella administrationsapparat som inrättades för estlandssvenskarnas evakuering, mottagande och inordning i svenskt samhällsliv angavs riktlinjerna av Riksföreningens representanter, främst Sigurd Curman och Gerhard Hafström.

Det är glädjande att kunna konstatera att Riksföreningens intresse för estlandssvenskarna inte avtog i och med att folkgruppen räddats över. Alltjämt existerar Estlandsutskottet, som nu i snart 40 år kunnat följa den estlandssvenska fiskare- och jordbrukskolonisationen i Sverige och som ända till senaste tid utdelat lån och stipendier till estlandssvenska studerande. Estlandsutskottet liksom Stockholms lokalförening av Riksföreningen har även på andra sätt demonstrerat sitt intresse för estlandssvenskarna och deras ättlingar, exempelvis genom att underlätta systematiskt materialsamlande och forskning på det estlandssvenska området.

Under Riksföreningens jubileumsår kan det vara särskilt befogat att estlandssvenskarna klart ger uttryck åt sin uppskattning av dess fruktbara

Ett tidsdokument från 1941

Estlandssvenska skutor vid Kornhamnstorg i Stockholm 1938.
Fr v Södren och Freja.

SOV:s bildarkiv

Nedanstående skrivelse jämte bilaga från skutägare i Rickul till den svenska beskickningen i Moskva utgör ett intressant tidsdokument. Den vittnar om att uppbrottsstämning råder i Estlands svenskbygder. Man kan också utläsa otålighet över att signalen till uppbrott ännu inte kommit och oro över skutornas öde. De representerade ägarnas samlade egendom. Men en viss optimism lyser igenom. Sveriges säges ha beslutat om en överflyttning av estlandssvenskarna, förhandlingar om våra problem antas pågå i Moskva, man hoppas få ta med sina skutor till Sverige eller åtminstone få ersättning för dem.

Vi som har facit i vår hand kan kon-
 arbete under trekvarts sekel. Riksföreningen hjälpte de "bortglömda" svenskarna i Estland att bli återupptäckta. Den stora satsning på estlandssvenskt skolväsen som den åstadkom medförde en andlig uppräckning och en stegrad självkänsla hos svenskbygdens befolkning. Riksföreningen räddade genom sitt engagemang estlandssvenskarna från kaos och undergång och förde dem tillbaka in i den svenska folkfamiljen.

Estlandssvenskarna tackar Riksföreningen för gott samarbete och ovärderliga insatser och önskar föreningen för all världens svenskar framgång i dess fortsatta verksamhet i stiftarnas anda.

statera att optimismen inte var befogad. De sovjetiska myndigheterna ville inte veta av en estlandssvensk utvandring. Några regelrätta förhandlingar med ryssarna lyckades Sverige aldrig få till stånd, bl.a. av den anledningen att den utsedde svenske förhandlaren envoyén Ekstrand och hans medhjälpare aldrig fick inresetillstånd för Moskva. Men Sveriges sändebud där, envoyén Assarsson, gjorde vad han kunde för att påminna ryska myndigheter om att estlandssvenskarna önskade utvandra. Dock dröjde det ända till början av juni 1941 innan han lyckades föra ämnet på tal med utrikeskommissarie Molotov. Assarsson betonade att den svenska regeringen snarast önskade erhålla besked om sovjetregeringens inställning i ärendet. Härpå svarade Molotov att han inte vore så insatt i frågans detaljer att han kunde ge ett omedelbart svar. För övrigt sade sig Molotov ha fått informationer om att de 110 rågöbor som redan anlant till Sverige befann sig i en svår situation. När Assarsson på det livligaste bestred detta, medgav Molotov att hans informationer möjligen kunde vara felaktiga. Han lovade dock att närmare undersöka frågan om estlandssvenskarnas lust att utvandra och att "personligen intressera sig för ärendet." Detta är allt som på högsta nivå tycks ha förekommit beträffande vår överflyttning. Tidigare förfråg-

Till Kungliga Svenska Beskickningen, Moskva.

När nu Estlandssvenskarnas överflyttning till Sverige från Svenska regeringens sida är beslutad, äro vi nedanstående skutägare intresserade, huru det blir med våra skutor. Den estlandssvenska befolkningen bor ju uteslutande vid kusten och på öarna, och vi har därför hittills utnyttjat sjöfarten i största möjliga mån. På flera håll är därför sjöfarten huvudinkomsten för oss.

Våra skutor har vi själva byggt utan statsbidrag. Nu äro de emellertid till största delen förstatlige, utan att vi erhållit någon som helst ersättning. När nu, som vi hört, förhandlingarna inledas med de ryska statsmakterna angående ersättning för annan egendom, äro vi skutägare tacksamma, om överenskommelse även kunde träffas i detta hänseende, så att vi kunde få till Sverige överföra våra segelskutor. Skulle emellertid detta icke beviljas, så torde vi i alla fall kunna påräkna ersättning för dessa av oss själva byggda skutor. Vi ha ansträngt oss till det yttersta för att skaffa skutor, och skulle nu även ersättningen utebli, så bleve flera av oss ställda på bar backe. Vi ber därför Kungliga Sv. Beskickning-

ningar från svensk sida i ärendet hade stött på motstånd hos ryska ämbetsmän i lägre grader.

Molotovs löfte den 5 juni 1941 om bistånd i den estlandssvenska frågan infriades aldrig. Den 22 juni bröt det tysk-ryska kriget ut och utrikeskommissariaten fick andra problem att intressera sig för.

Jag vill betona att den till rickulbornas skrivelse fogade bilagan i sig är ett viktigt dokument. Här får vi en komplett (?) förteckning över Rickulvädets skutor med uppgifter om storlek, byggnadsår och ägare. Det har framstått som angeläget att illustrera denna förteckning med fotografier av olika typer av Rickulskutor. För illustrationsmaterialet, liksom för bildunderskriften får jag tacka Ingvald Dyrberg, själv rickulbo och mycket sakkunnig när det gäller estlandssvensk segelsjöfart.

Elmar Nyman

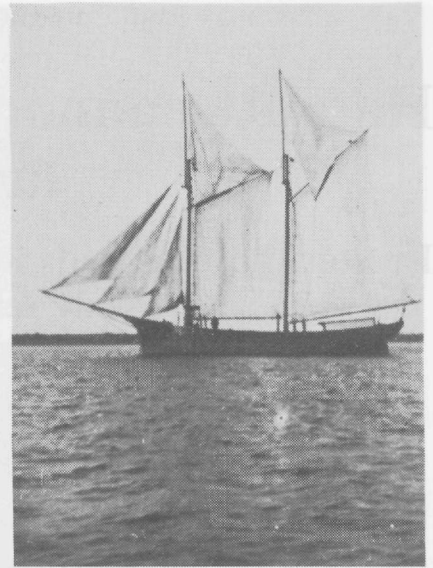
en härom göra framställning till vederbörande svenska kommitté, som enligt förkljudande skulle resa över till Moskva för att underhandla i de frågor, som beröra estlandssvenskarnas överflyttning.

Närsluter förteckning över skutorna med uppgifter om byggnadsår, tonnage samt delägarnas namn.

Rickul den 29 jan. 1941.

*Med högaktning
/undert./ J. Brunberg
A. Brunberg*

Anm. En bilaga bifogas med förteckning över skutorna.

Skonaren Val från Roslep. – 1938 namnbyte till Valros.

Foto i Derhamn 1932 av Johannes Okerblad. SOV:s bildarkiv

Förteckning över segelskutorna i Rickull

- 1) "Svan" – brt. 41,01 – byggd 1935-36
Delägare: Johannes Brunberg, Alexander Brunberg, Emil Brunberg, Voldemar Brunberg, Oskar Brunberg, Voldemar Brunberg.
- 2) "Dyrhamn" brt 57,22 byggd 1937-38
Delägare: Johannes Brunberg, Alexander Brunberg, Emil Brunberg, Voldemar Brunberg, Mats Brunberg, Josef Brunberg.
- 3) "Södren" brt. 40,31 byggd 1920-21
Delägare: Josef Hamberg, Herman Hamberg, Mathias Kopparberg.
- 4) "Valborg" brt 76,56 byggd 1939-40
Delägare: Kristjan Schönberg, Kristjan Lagman, Mats Okerman, Johan Okerman, Voldemar Vesterman, Andreas Österman.
- 4) "Munter" brt 77,81 byggd 1939-40
Delägare: Alexander Borrman, Alfred Borrman, Johannes Österman, Viktor Borrman, Alexander Österman, Herman Österman.
- 5) "Naima" brt. 47,66 byggd 1921-22
Delägare: Mats Okerman, Mathias Hallman, Pauline Hallman.
- 6) "M.S. Österled" brt 58,19 byggd 1929-30 (Motorst. 24 HP)
Delägare: Johannes Schönberg, Paul Dans, Mathias Schönberg, Alfred Schönberg.
- 7) "Römus" brt 24,33 byggd 1931. (Anm. Icke förstatlige)
Delägare: Herman Heyman, Johannes Heyman, Kristjan Hamberg.
- 8) "Vänlig" brt 50,22 byggd 1937-38
Delägare: Anders Heyman, Herman Dyrberg, Anton Dyrberg.
- 9) "Valros" brt. 42,26 byggd 1926-27
Delägare: Anders Vesterby, Johannes Vesterby, Mats Okerblad, Anton Brunberg, Johannes Heyman.
- 10) "Näbe" brt. 19,0 byggd 1909-10 (Anm. Icke förstatlige)
Delägare: Adam Stahl, Alexander Klanberg.
- 11) "Juule" brt. 34,56 byggd 1911.
Delägare: August Alberg, Advart Alberg, Johannes Strandsten.
- 12) "Svea" brt. 34,99 byggd 1930/31.

Tore Gjötterberg

Hapsal – annorlunda sommarland

En stockholmsfamiljs kurortsvistelse i början av seklet

På 1920-talet låg vid Skeppsbron i Stockholm en båt som hette Kalevipoeg. Det namnet hade den efter den estniska folksagens hjältekonung som var son till Kalev, även känd genom det finska eposet Kalevala. Kalevipoeg var ingen båt som i sjöduglighet var värdig namnet på huvudpersonen i en folkdikt som anses ha inspirerat de estniska folkstammarna till att bilda den nation som 1918 blev den fria republiken Estland. Båten var föga längre än en Vaxholmsbåt men betydligt bredare. Den rullade hårt redan i ganska krabb sjö och tog ofta ett dygn på sig för att korsa Östersjön. De ständiga förseningarna kom folkhumorn att döpa om Kalevipoeg till Kalle på väg.

Turisternas Reval

Med Kalevipoeg som enda båt kunde man alltså komma direkt till Estlands huvudstad Reval, eller Tallinn som den ursprungliga danskstaden, "taani-linn", heter på estniska. Det första

*Ljuset från Hapsalsjön en sommardag.
Foto ur förf:s samling*

Delägare: Johan Vesterby, Alexander Tegelberg, Alexander Stenberg.

- 13) "Milda" brt. 32,23 byggd 1928- (Anm. Icke förstatligad)

Delägare: Mathias Vesterberg, Anton Vesterberg, Anton Stenberg.

- 14) "Freja" brt. 30,76 byggd 1930. (Anm. Icke förstatligad)

Delägare: Anton Viberg, Kristof Engman, Mathias Viberg, Erik Vesterman.

- 15) "Armas" brt. 61,13 byggd 1913.

Delägare: Fridolf Engman, Oskar Hemberg, Alexander Dans, Josef Koinberg.

- 16) "Ingeborg" brt. 92,21 byggd 1901.

Delägare: Johannes Hamberg, Nikolai Hamberg, Mathias Schönberg, Johannes Schönberg, Alexander Dans.

- 17) "Hulde" brt. 23,21 byggd 1920-21 (Anm. Icke förstatligad)

Delägare: Kristjan Brunberg, Mats Brunberg, Anders Brunberg.

- 18) "Hemma" brt. 29,21 byggd 1922 (Icke förstatligad)

Delägare: Kristjan Söderlund, Voldemar Söderlund.

Halvbyggda skutor:

- 1) byggd 1939-40, skrovet färdigt. Taklage finnes delvis, storlek brt. 80.

Delägare: Anton Okerblad, Johannes Okerblad, Herman Okerblad, Hjalmar Grenfeldt.

- 2) Byggd 1939-40, skrovet färdigt. Taklage förefinnes delvis. brt. 60.

Delägare: Anders Vesterby, Johannes Vesterby, Valdemar Vesterby, Ingvar Vesterby.

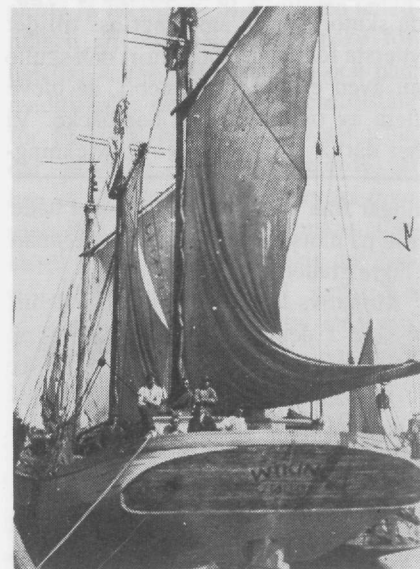
- 3) Byggd 1939-40, skrovet färdigt, taklage finnes delvis brt-57.

Delägare: Herman Dyrberg, Anton Dyrberg, Anders Heyman, Alexander Heyman.

- 4) Byggd 1940. Skrovet ungefär till hälften färdigt; storlek 99,0 brt.

Delägare: Johan Vesterby, Alexander Tegelberg, Johan Koinberg och Johannes Dyrberg.

Samtliga av dessa båtägare äro bosatta i Rikull och ha anmält sig till utresan. Samtliga ha även erhållit personligt inresevisum till Sverige.

Skonertskeppet Viking, Rickul, 1924. Ombord ses: övre raden fr v Anton Klippberg, en ej identifierad man, Erik Stahl; nedre raden fr v Johannes Heyman, Mathias Vesterberg, Johan Heyman och Paul Dans. SOV:s bildarkiv

man såg och alltjämt ser av staden från sjön var S:t Olofskyrkans höga spira. Sedan urskilde man tornet Långe Herman med den estniska trikolorens blåa, svarta och vita färger.

Tallinn hade för en svensk på 1920-talet en anstrykning av österland. Gatubilden präglades av de pittoreska hästdroskorna – isvoztjikarna – med den höga selbågen och de rysktalande kusarna med sina yviga skägg. Andra inslag var de schalettklädda kvinnliga gatsoparna och de militärpolisövervakade straffångarna som sysslade med gatuarbeten. Den livliga torgkommercen var också starkt påfallande som ett österländskt inslag i stadsbilden. Bilderna var åtminstone i början av 1920-talet ganska få. På en tre timmar lång resa till landsortsstaden Hapsal som jag gjorde, måste den bil jag färdades med stanna vid varje hästmöte för att inte hästen skulle skena av vägen. Som sjöstad och genom sitt höga Domberg starkt kuperad borde en så pass bilfri stad som Tallinn kunna berömma sig av att ha en kuststads friska luft. Men särskilt vid järnvägen spreds en mycket speciell och mindre behaglig lukt som härrörde från den skifferolja som utvanns öster om staden och användes som bränsle både av fabriker och lokomotiv.

De flesta svenskar som reste till Estland gick med stor förtjusning sightseeing i den gamla hansestaden Reval. Man klättrade upp längs trånga, branta kullerstensgränder på Domberget, där man på terrasserna bl a kunde njuta av gammelstadens röda tegeltakspanorma och de höga tornen Kiek-in-de-Kök och Tjocka Margareta. Nere i staden letade man sig fram till delar av stadsmuren mellan vallgravarnas parkanläggningar och till andra medeltida byggnadsverk som Rådhuset och Svartbrödrahuset. För bad och rekreation drog man sedan ut till det gamla Birgittaklostret, Pirita, strax öster om staden, med den fina badstranden vid Östersjön.

Men det är inte Tallinn jag här skall berätta om utan om huvudorten i Estlands gamla svenskbygd, provinsen Läänemaa, fordom kallad Vik. Järnvägsresan dit tog på 20- och 30-talen flera timmar och man anlände till en

Alexander Nevskijatedralen i Reval (Tallinn). Foto ur förf:s samling

station i utkanten av staden. Då jag kom dit med min familj första gången 1924, blev vi besvikna över den enformiga låghusbebyggelsen bakom de omålade trädgårdsplanen utmed den sönderkörda landsvägen in mot centrum. Vad var det för en landsortshåla vi hade kommit till?

Sjöstaden Hapsal

Stadens centrala hotell, S:t Petersburg, motsvarade inte heller våra förväntningar på en kurorts bekvämligheter. Ännu dystrare blev vi då vi väcktes redan vid femtiden följande morgon av slammer från alla bondkärror med jämbeslagna hjul som strömmade in till veckans marknad på det kullerstensbelagda torget framför hotellet. Det gav oss dåligt morgonhumör och väckte tankar på en snar hemresa. Så här fick inte en badort se ut, ens om man främst kommer för att kurera sin reumatism, som min mor gjorde.

Morgonen var emellertid vacker och flykten från marknadslarmet förde min bror och mig utmed några gator med vitkalkade hus ned mot sjön. Och så öppnades plötsligt ett perspektiv som sopade bort morgonens misslythet. Vi kom ut på en långsträckt öppen parkanläggning med soffor framför en musikestrad, såg ett stort "kurhaus"

med glasverandor som låg mitt på en lång trädbevuxen strandpromenad. Det var vad vi efteråt kunde registrera med våra ögon, för till en början stod vi förstenade, drabbade av det intensiva ljuset över det maritima landskapet som utbredde sig framför oss. Vi hade kommit till en väldig ljusspeglade vattenyta, inramad av låga landhorisonter som sträckte sig runt synranden i en vid båge. Det var den av de stora öarna Dagö och Ösel från Östersjövindarna skyddade Hapsalbuktens lugna lagun som vi hade framför oss. I och ovanför den fanns de naturens gåvor som skapat den sentida stadens mest attraherande kurortsegenskaper: radiumaktiviteten i den grunda havsbottens gytta och det rika växelspelet av ljusdagrar över stadens många land- och sjöytor. Gytta var grunden till de medicinska badanläggningarna, och ljusspelet, kompletterat med ljumma aftonvindar från de uppvärmda grunda sjöytorna, skänkte strandpromenaderna en extra tjusning.

Det var i första hand gytta som lockat mina föräldrar att uppsöka Hapsal som på 1920-talet i Sverige ännu var en relativt okänd badort, men det blev det stillsamma, på rika kulturupplevelser laddade badortslivet som kom hela familjen att tillbringa sju somrar i följd

Vid stora Strandpromenaden i Hapsal. I bakgrunden pensionat Imhoff och jaktklubben.
Foto ur förf:s samling

i den estniska idyllen. Vistelsen gav upphov till många kulturmöten som jag här skall berätta om. De har fått en särskild accent genom de politiska händelser som började 1939 och som förde till rysk ockupation och för staden Hapsals del isolering från västliga besökare.

Bad- och kurorten Hapsal

Den första sidan av Hapsal som vi lärde känna blev alltså kurorten. Dess uppblomstrande hänger samman med en ung läkare, *Karl Adam von Hunnius*, som kom till Hapsals slumrande småstadidyll år 1821. Han skrev små artiklar om de anspråkslösa havsbaden så att de blev uppmärksammade i storstaden S:t Petersburg. Vid ett av sina patientbesök fick han se en gammal fiskare som satt med de nakna benen nedsänkta i ett av solen uppvärmt gyttjehål vid sidan av vägen. Gubben led av reumatisk värk och hade funnit att den lindrades av den varma gyttjan. Hunnius fick en tankeställare, samlade in gyttja för undersökning och fann, att gyttjan faktiskt innehöll botande kraft. Efter några år började han föreskriva gyttjekurer, vars lyckade resultat snabbt spreds och skaffade Hapsal rykte som en utmärkt kurort för reumatiker. Jag kunde själv på 1920-talet bevittna hur båda mina föräldrar blev helt befriade från reumatiska besvär efter tre sommars kurer.

Den berömde badläkaren Hunnius blev

adlad för sina förtjänster och utnämndes till ryskt statsråd. Efter hans död 1851 fortsatte en son hans livsverk med samma framgång ända till 1893. Glansen från det ryska hovet vilade fortfarande över badanstalten på 1920-talet. Då mina föräldrar besökte den, leddes badkurererna av en förutvarande rysk kammarherre och baron.

Petersburgarnas Hapsal

Under Hapsals första storhetstid som badort dominerade petersburgsborna. De kunde komma direkt från hemorten till sina förhyrda sommarhus med ångbåt. Med barn och många tjänare skapade de då liv och rörelse i den lilla småstaden. Badortens rykte som hälsokälla spred sig snabbt. Mot slutet av århundradet tillhörde Hapsal det ryska rikets förnämsta kurorter. Bevis för det och orsak till ytterligare framgång var framför allt de många besöken av den kejserliga familjen vid mitten av århundradet. Ett av de senaste furstliga besöken har skildrats på följande sätt av en svenskspråkig lärarinna som vi lärde känna.

År 1908 hade den bildsköna prinsessan *Elisaveta Feodorovna* sökt rekreation i Hapsal. Hon var nybliven änka efter storfurst *Sergei Alaxandrovitj* som fallit offer för ett bombattentat i Moskva några år tidigare. Hon förklarade sig villig att en dag ta emot stadens flickskoleelever. Jag citerar vår berättare: "Långsamt steg storfurstinnan ned för

terrassen, högväxt och slank, iförd mot vanligheten vitt änkedok och lång slöja. Det vackra ansiktet var alabastervitt, de stora ögonen fyllda av sorg och själfullhet. Hon räckte alla sin vita hand med de blå ådrorna, en hand som om nätterna vilade på ett svagt hjärta. När vi kysste den, böjde hon på huvudet. Hon talade vänligt med varje elev. Då hon kom till en blond svenska, frågade hon efter hennes hemort och berättade då att hennes niece hade gift sig med en svensk prins och blivit så väl mottagen i Sverige. Det har glatt mig mycket, sa hon". (Niesen var *Maria Pavlovna* som var gift med prins *Vilhelm*.) På terrassen vid detta tillfälle befanns sig också *Louise Mountbatten*, sedermera drottning av Sverige, samt storfurst *Dimitri Pavlovitj*, en av *Rasputins* mördare.

Den här tidstypiska skildringen med sin förgyllda glans från furstehoven påminner om berättelser från *Oskar II:s* séjurer i Marstrand. Där finns dock den skillnaden att de svenska badgästerna inte såg monarken som ett riktigt lika upphöjt väsen som hapsalborna gjorde. Vördnaden för det högre samhällsskiktet kunde ännu på 1920-talet i Estland ta sig förbluffande former.

Mina föräldrar hyrde ett av de sommarhus som petersburgsfamiljerna brukat hyra före revolutionen. Vid vår ankomst föll de kvinnliga hyresvärdinnorna, två 60-åriga fröknar, på knä och lyfte min mammas kjortelfäll till sina läppar. Vi förstod seden bättre, då vi sett förbindelselänken till den ryska aristokratin. I ett skjul på gården visade kvinnorna med stolthet på den välbevarade diligensen, med vilken deras far forslat sekelskiftets ryska badgäster från närmaste järnvägsstation, innan Hapsal anslutits till järnvägsnätet. Han hade tydligen väl inpräntat i sina döttrar vad konvensansen fordrade.

Gamla och nya nöjesformer

Hapsals popularitet har alltid vilat på stadens lämplighet för rekreation. Nöjeslivet var därför mycket sansat. I en gammal rysk reklambroschyr läser jag om samma kurortsförlusteler som jag själv kunde uppleva ett kvarts sekel senare. Badgästerna samlades tyvärr gång efter gång på den stora prome-

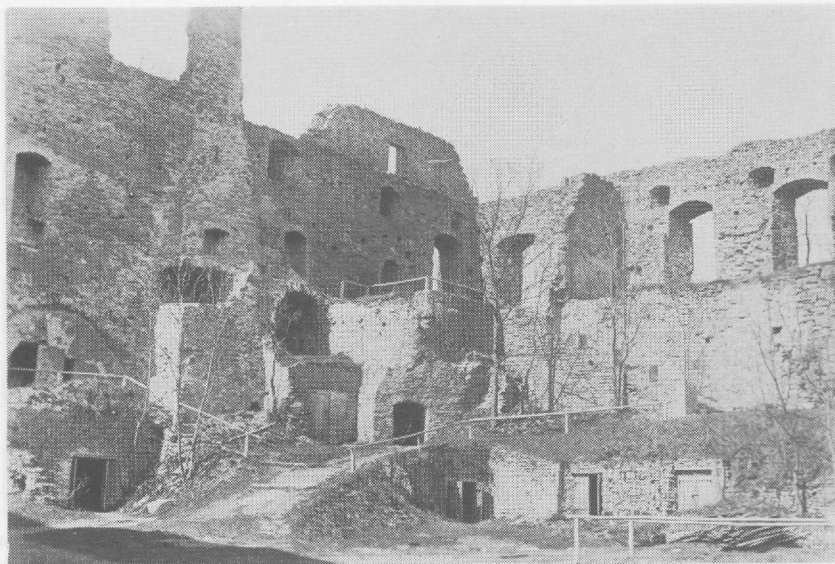
naden där de kunde lyssna till orkesterkonserter. Där fanns också ett bibliotek, och i alléträdens skugga satt dess många låntagare djupt försjunkna. De rörligare badgästerna lånade i stället kanoter och roddbåtar och for ut på den lugna lagunen. Om det blåste fanns också segelbåtar att hyra. Utflyktsmål var någon av öarna utanför bukten. Tennis spelades sedan början av 1900-talet på banor i slottsruinens djupa vallgravar.

Särskilt omtyckta var kvällspromenaderna utmed vikar och bukter i västerläge. Vid solnedgången upplevde flånörerna höjdpunkten av ljusspelet över vattenytorna som jag tidigare talade om som stadens speciella attraktion. Efter promenaden gick somliga till kasinot och spelade kort eller lotto som bingo hette där, andra gick till kurhaus för en lätt supé under det att de flesta samlades i en vänkrets kring en rykande samovar och många glas gyllenbrunt te med citron eller sylt.

Musiklivet

Sång och musik spelade en viktig roll i det lugna sällskapslivet. Då man promenerade i staden om kvällarna uppfångade man ofta toner från levande musik strömmande ut från något öppet fönster. Stadsförvaltningen arrangerade ofta kvällskonserter i kurhaus. Så minns jag t ex en sommar som gästade artist en av det tsaristiska Rysslands främsta operasångerskor, *Maria Kuznetsova*. Hon hade även uppträtt på Kungl. Operan i Stockholm och där belönats med *Litteris et artibus* år 1919. I Hapsal tio år senare föreföll hennes röst och skönhet något bedagade, men hon hade då ännu en lång konstnärsbana framför sig, bl a som ledare av de ryska operagästspelen i Barcelona.

För de mest bestående insatserna i Hapsals musikhistoria stod emellertid en rysk och en estnisk kompositör. Inspirerad av stadens charm under en vistelse där sommaren 1867 komponerade *Peter Tschaikovski* ett pianostycke i tre delar. Den första kallade han Slottsruinen, och den omarbetade han sedan för orkester. Det var *Souvenir de Hapsal* som sedan alltid spelades vid promenadkonserterna med publikens särskilda uppmärksamhet.

Ruinerna av 1200-talsborgen, som bl a varit i släkten de la Gardies ägo. Kyrkan hade restaurerats och var under Estlands självständighetstid fortfarande i bruk. Foto ur förf:s samling

En annan framstående men inte lika känd kompositör var esten *Rudolf Tobias* (1873-1918) som växte upp i Hapsal och där fick en beskyddare i en av stadens främsta damer i slutet av förra seklet. Den flygel som han då fick öva på stod ännu kvar i salongen till det förnäma hus som på 1920-talet var pensionat och där vi intog våra måltider. Tobias fick sedan studera för *Rimski-Korsakoff* och blev bl a lärare vid flera av kontinentens förnämsta konservatorier. Hans kompositioner i nyromantisk anda gjorde honom till Estlands största tonsättare och hans verk finns inspelade på skiva. En av hans pianokonserter spelades förra året i Sveriges radios önskeprogram. Tobias blev musikprofessor i Berlin, där han även vilar.

Språkförhållanden

I det dagliga livet i staden kom min familj och jag i beröring med tre olika kulturer, representerade i tre olika språk. Ryskan var alltså ett gångbart språk hos en del av stadens yrkesmän vid sidan av estniskan, men trespråkigheten var eljest ganska allmän hos handelsfolk. Min far som i sin ungdom vistats en tid i Petrograd kunde klara sig hjälpligt med den lilla ryska han ännu mindes, under det att vi andra övade upp vår skoltyska, kompletterad med de vanligaste estniska glosorna och fraserna.

Badgäster från det bolsjevikiska Ryssland var sällsynta, varför de rysktalande badgästerna snarast tillhörde *l'an-*

cien régime. Männen igenkändes på sina *robaskkor*, broderade skjortor med vida ärmar, och flera av dem vi blev bekanta med bar från historien välkänt klingande namn. Ja, t o m den allra högsta ryska aristokratin var fortfarande representerad. På promenaden skymtade ofta om somrarna en reslig man i yngre medelåldern som visade sig vara en knjaz, d v s en furste, vid namn *Grigorij Volkonsky*. Han hade med sin fru Tamara vid revolutionen lämnat sitt från 1200-talet fäderneärvda furstendöme i det inre av Ryssland och nu slagit sig ned på sitt estniska gods. Femton år senare mötte jag honom ofta på Storgatan i Stockholm, om vintrarna iförd en fotsid persianpäls. Han bodde där i närheten och försörjde sig med översättningsarbete och hans fru med målning av miniatyrporträtt. Hans världsfrånvända blick avhöll mig från att ta kontakt.

Tyska immigranter

Starkare än det ryska inslaget i stadens kulturliv var emellertid på 1920-talet det tyska. Det vilade på den gamla herrgårdskultur som funnits i de baltiska provinserna alltsedan *Tyska ordens* dagar. Av godsägarnas barn hade många gått i rysk tjänst som militärer och ämbetsmän, men många välutbildade hade tagits i tjänst för uppbygandet av den nya estniska staten. Språkförhållandena medförde att min familj liksom andra badgäster från väster och söder kom att umgås mest med tysktalande stadsinvånare och badgäster, bland vilka balttyskarna dominerade.

Livlig torghandel utanför hotell S:t Petersburg, som syns längst t h. Där skymtar också en del av borgmuren (ingången).
Fotograf okänd. SOV:s bildarkiv

de. Bland dem var det många som bara hade haft Hapsal som en anhalt på vägen, på 1800-talet mot nya utkomstmöjligheter i öst och på 1900-talet mot nya existenser i väst undan den ryska revolutionen som gjort deras överklassbetonade förflutna till en potentiell fara.

Hapsals historia uppvisar flera exempel på bemärkta sådana immigranter. Två av mina syskon tog lektioner i latin och tysk litteraturhistoria hos ett mycket bildat tyskt redaktörspär. Hustrun berättade bl a i en liten bok om staden, ur vilken jag hämtat en del av mitt stoff, om två landsmän som satt spår i stadens historia. Den ene av dem var en trädgårdsmästare som under en stor del av 1800-talet förskönat staden med sin trädgårdskonst. Grund- en till den hade han fått som lärling hos ingen mindre än *Johann Wolfgang von Goethe*. I detta sammanhang berättade mannen att han själv som gymnasist i Tyskland haft samma lärare i latin som Goethe på äldre dagar haft i arabiska. Den kvinnliga redaktören berättade också om två ursprungligen tyska hapsalbor. Den ene, vars far var tysk och vars mor var av svenskt ursprung, var den store språkforskaren *F J Wiedemann*, specialist på finsk-ugriska och sibiriska språk. Åt hans forskargärning ägnar Nordisk Familjebok en dryg spalt. Den andre var svenskbygdsforskaren *Carl Russwurm*. Han kom som informator från Tyskland till ett estniskt gods och verkade under 25 år som lärare i Hapsal. Hans etnologiska och historiska forsk-

ning resulterade bl a i ett stort verk, *Eibofolke oder die Schweden an den Küsten Ehstlands und auf Runö*. Det lade grunden till kannedomen om estlandssvenskarna och för det blev han riddare av Vasaorden och hedersdoktor i Uppsala. Han blev även uppmärksam av den ryska kejsarliga vetenskapsakademien och dog som stadsarkivarie i Reval år 1883.

En estnisk författarinna

Wiedemann, Russwurm och Tobias är berömda hapsalbor som jag lärt känna i andra hand. En kulturpersonlighet som jag ofta mötte på promenaden är författarinnan *Aino Kallas*, en av de främsta på estniska skrivande moderna författarna. Hon var finska till börd, dotter till den finländske etnologen och Kalevala-forskaren *Julius Krohn*, men hon var estländsk medborgare och behandlade merendels estniska ämnen, såväl på finska som på estniska. Hon har även blivit känd i Sverige dit hon flyttade under kriget, främst genom novellsamlingen *Vargbruden*, där hon tar upp och bearbetar en folksägen om en varulv från Dagö. En novell i samlingen *Estland berättar* heter *Bernard Riives*. Det är en rättskaffens kustbonde som grips av en främmande makts marinsoldater och döms till spöstraff eller alternativt arkebusering för att han uppmanat svältande statkarlar till strejk för rättfärdiga löner. Han vägrar att underkasta sig prygelstraffet som han tillråddes att ta med tanke på sina fem barn. "Det är bättre för dem att växa upp faderlösa än som barn till en

träl. Skjut mig", säger han. Berättaren avslutar novellen med orden: "Bernard Riives gestalt rätade en rygg, krökt under sju seklers trældom." Dessa *Aino Kallas* slutord tolkar den allmänna känsla av bitter erfarenhet men också ljus optimism inför framtiden som präglade alla ester som vi kom i kontakt med under 1920-talet. Ordet "vaba", fri, var en av de första abstrakta glosorna vi lärde känna på estniska.

Möte med esterna

Som svensk i Estland på 1920-talet kände man sig överallt omfattad med intresse och t o m varma känslor. De grundade sig bl a på esternas önskan att kulturmässigt orientera sig västerut. Man fick också upp ögonen för de ekonomiska fördelarna med ökade svenska turistbesök. Det var inte utan att min familj bidrog till en reklamsatsning för den lilla hapsalska bad- och kurorten som under 20-talet fick en starkt växande besöksfrekvens. Stadens borgmästare var mycket lyhörd för våra önskingar om t ex ett förbättrat friluftsbad i stället för de gamla separata herr- och dambadhusen.

Aldrig såg man det estniska folkets frihetsglädje manifesteras sig tydligare än vid de stora sångarfesterna. Åren 1925 och 1930 då Hapsal firade 100-årsjubileum som kurort, resp 650-årsjubileum som stad samlades tusentals folkdräktsklädda sångare från hela landet i borgruinen, där de olika körgrupperna gav konserter på särskilt för ändamålet uppbyggda estrader. Dessa musikfester var naturliga yttringar av ett mer än hundraårigt patos hos ett musikaliskt folk som här samlades för att genom sången stärka den nationella gemenskapens band. Den restaurerade slottskyrkan gav en värdig historisk inramning för dem som där samlats till minnesgudstjänst. Föga anade man då att den här ådagalagda fosterlandskärleken snart skulle utsättas för så svåra prövningar.

Den historiska borgen

Jag har upprepade gånger nämnt slotts- eller borgruinen. Den tillhör inte bara Hapsals utan hela Estlands stora historiska sevärdheter. Slottet med sin domkyrka byggdes vid mitten av 1200-talet som ett led i *Tyska ordens*

missions- och erövringspolitik. Staden utanför biskopsborgen anlades troligen år 1279. Namnet Hapsal skall enligt Russwurm betyda "asplund" och sannolikt syfta på en helig sådan, där esterna hyllade sina gudar. Staden åtnjöt särskilda privilegier genom biskopen *Jakob av Ösels* föranstaltande. Mot slutet av 1300-talet flyttade det biskopliga huvudresidenset från Ösel till Hapsal. Både slott och stad drabbades av oblida öden i form av krig, beläring, eldsvådor, plundring och hungersnöd, när under tidernas lopp herrar från flera länder stred om besittningsrätten. De bestod först av ester, tyskar och danskar, men från 1500-talet deltog även svenskarna i kampen om herraväldet. Staden erövrades år 1569 av *Åke Bengtsson Ferla*, och slottet förstärktes sedan av härförarna *Horn* och *Oxenstierna*. Det förföll dock snart igen och måste repareras grundligt av *Jacob de la Gardie* i början av 1600-talet. I slutet av samma århundrade befallde svenska kronan att slottet med dess befästningar skulle brytas ned. Hapsal tillhörde då *Magnus Gabriel de la Gardies* grevskap med huvudorten *Arensburg* på Ösel. Denne misslyckades med sitt uppdrag att försvara Östersjöprovinserna mot ryssarna, men under hans tid som herre i Hapsal förbättrades de sociala förhållandena i staden. Han skänkte pengar till såväl skola som sjukhus och fattigstuga. Dessutom lät han försköna stadens yttre anläggningar. Med freden i Nystad 1721 slutade det svenska herraväldet i Estland. Det de la Gardieska namnet levde dock kvar som namn på det vackra palatset med tillhörande park i utkanten av Hapsal. Det fanns kvar på 1920-talet i av kriget svårt skadat skick och var senast bebott av greveparet *Brevern-de la Gardie* som där tog emot gästande ryska furstar och furstinnor.

Under den ryska tiden förföll den gamla borgen ytterligare och kejsarinnan *Katharina II* drog år 1784 in stadens rättigheter som provinshuvudstad. Men sedan storfurst *Nikolaus Alexandrovitj* med bröder börjat besöka Hapsal på 1880-talet, lyckades badläkaren *von Hunnius jr* utverka medel till att konsolidera murverket och rensa upp och plantera träd i parken. Så ska-

Hapsal hade täta förbindelser med svenskbygderna *Nuckö* och *Ormsö*. På bilden *Hans Vesterbloms* linjebåt.
Fotograf okänd. SOV:s bildarkiv

pades av det historiska biskopsslottets anläggningar en anslående festplats och ett romantiskt naturskönt promenadområde under de väldiga alléträden.

Nere i vallgravarna utmed tennisbanorna beredde mig de höga trädstammarna mitt livs största upplevelse av slumpens tillfälligheter. Jag hade slagit en ovanligt hård boll som träffade en av trädstammarna och den började att studsa från det ena till det andra av de höga träden, förflyttande sig från banan bort mot nedgången till tennisplatsen. Två, tre studs var anmärkningsvärda, men fyra, fem väckte häpnad. När sedan bollen fortsatte och slog till handen på min far som kom nedför trapporna bärande en ask med nya bollar, så att dessa kom hoppande nedför trappstegen tillsammans med min förlupna boll, saknade vår upprymdhet alla gränser.

Roligt hade vi ungdomar tillsammans med våra tyska vänner när vi lekte rymmare och fasttagare i ruinernas halvdunkel. Spännande var det också att en månskenskväll varje år trängas med hundratals sommargäster i augustimörkret för att se när *Vita damen* visade sig i ett kyrkfönster.

Peter den store

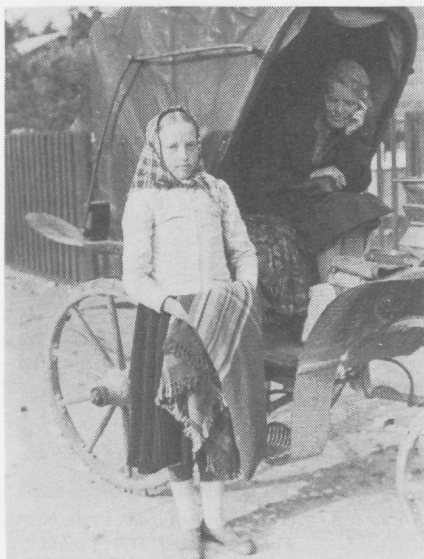
Till de historiska anekdoterna från Hapsal hör skildringar av ett besök av *Peter den store*. När han hade besett staden och ruinerna for han på besök till ett närbeläget gods. Det ägdes av en baron *Ungern-Sternberg*, vars

mönsterträdgård *Peter* hade hört talas om. Baronen hade emellertid just dött och hans änka råkade i stort bryderi, emedan huset hyste flera föremål som kunde väcka tsarens vrede. Först var det en tavla föreställande *Karl XII*. Hon ryckte hastigt ned den och placerade den bakom kaminen. Där upptäckte *Peter* emellertid tavlan och drog fram den. Han såg på den och sa: "Så, bror *Karl*, nu måste du marschera bakom kaminen! Kanske behövs det bara en batalj till så hamnar jag där." Sedan hängde han egenhändigt tavlan tillbaka på sin plats. Under måltiden upptäckte så tsarens svit på bordet en pokal med *Karl XII*'s bild och namnchiffer. Då de skulle låta den försvinna, upptäckte *Peter* deras förehavande, tog pokalen, tittade på den och höjde en skål för sin motståndare.

Mot slutet av tsar *Peters* regeringsår började den nära 200-åriga ryska regim i Hapsal som jag bevittnade den kulturella förlängningen av på 1920-talet och här gett glimtar av. Det historiskt intressanta med staden är att en besökare där kunde finna inte bara rester av gammal rysk kultur utan även av en ännu äldre svensk sådan, en fiskarbondeskultur som knöt samman de historiska trådarna mellan nutiden och det 150-åriga svenskväldet som tsar *Peter* gjorde slut på.

Eibofolke

På 1920-talet uppskattades estlands-svenskarnas antal till 7.800. Merparten av dem bodde på *Ormsö* och *Nuckö* och de kallade sig följdriktigt för öbo-

Ormsöflicka och hästdroska på Ormsö.

Foto ur förf:s samling

folket. Hapsal var deras inköpsstad, och kvinnorna från Ormsö utgjorde ett pittoreskt inslag i stadens gatuliv där de gick och handlade med sina rödrutiga huvudklutar, ljusblå jackor, svarta plisserade yllekjolar och röda strumpor. Hemma på ön gick de gärna barfota. På vägen till hamnen såg man dem oftast gå stickande på något plagg. Nuckö var numer en halvö, men för ca 200 år sedan skildes den från fastlandet genom ett sund som var så djupt, att Peter den store en gång skulle ha räddat undan sina fregatter från den svenska flottan genom att segla genom det. På Nuckö var befolkningen blandat svensk och estnisk, bara en by var rent svensk.

Ormsö, eller *Worms* som man sade på tyska, tillhörde de öar som vi rikssvenskar helst gjorde utflykt till. Vid mitt första besök i en av bondgårdarna minns jag hur min far, som var lantbrukarson, häpnade då han fick höra att man om vintern aldrig mockade hos korna utan lät dem stå i båset tills rygarna nådde taket. På våren fick man sedan stödja de stapplande korna och bära kalvarna ut i hagen. Själv förvånade jag mig mest över att höra de olika bokstäverna som vi stavar vårt sje-ljud med uttalas var för sig, t ex s-t-j-äla eller s-k-j-orta.

Rikssvenska kontakter

Den ålderdomliga svenska odlingen i Estland, vars levande historia kriget satte punkt för, fick en sista stimulationsinjektion från moderlandet i och med grundandet av det svenska gym-

Jörgen Hedman

Dagöättlingar på Ormsö

På den stora ön Dagö, väster om Estlands kust, fanns som Kustbons läsare säkert känner till i gångna tider en stor koloni svenskar. Bara Ormsö och Nuckö-Egeland hade flera svenska innevånare. Som bekant decimerades ju dock Dagös svenska befolkning starkt år 1781, då större delen av svenskarna i Röicks socken utvandrade eller kanske rättare sagt förvisades till den ort som senare skulle kallas Gammal-svenskby i Ukraina.

Utvandrarnas antal uppgick troligen till ca 1200 personer. Kvar på Dagö

nasiet i Hapsal hösten 1931. År 1929 var kung *Gustav V* på besök i Tallinn och tre år senare gästade dåvarande kronprins *Gustav Adolf* Hapsal, Ormsö, Nuckö och övrig svenskbygd. Andra led i närmandet av Riks-Sverige och Svensk-Estland under mina Hapsal-somrar var besöken av institutioner som sångkören *De Svenske* och *Örebro Livgrenadiärers musikkår*. De skapade en glad festyra bland svenskarna i badortslivet.

En av de viktigaste av sådana besökare var en student från Landsmålsarkivet i Uppsala. Det var den gladlynte gotlänningen *Nils Tiberg* som gästade min familj en lång följd av år på genomresa till Dagö, där han gjorde uppteckningar av de sista svensktalande öbornas språk. En av de bästa intervjuobjekten, berättade han, var en kvinna som var så gammal att hon gärna somnade under detaljutfrågningen. Tiberg erkände spjuveraktigt att han vid sådana tillfällen brukade gripa henne om knät och på så vis fick henne att fungera ett tag till.

Nils Tibergs studieresultat växte sedan till en stor språkinstitution vid *Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala*, vars oskattbara värde ökades med uppteckningar och inspelningar från hemvändande svenskbybor som en gång tvingats utvandra från just Dagö.

Även på 1930-talet besökte jag Hapsal några somrar, bl a då min fru och jag reste omkring i Estland. Vi märkte redan 1935 hos de baltiska ester vi talade

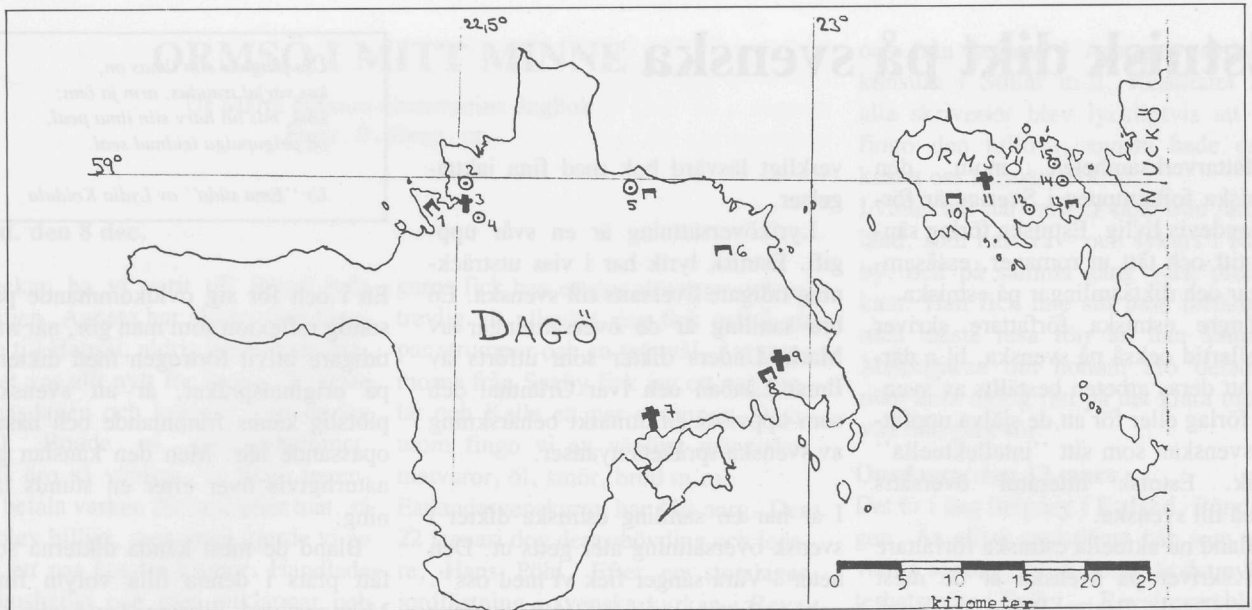
förblev bara den del av den svenska befolkningen, som hörde till prästgodset i Röicks, samt bönderna i Kärddla by. Enligt själarevisionen 1782 återstod det 70 personer i 7 gårdar i Röicks by (senare Rootsiküla), samt säkert 1, möjligen 2 gårdar i Pihla by, strax sydost om Röicks kyrka. I Kärddla by, som i stort sett ej heller berörts av flyttningen, fanns det vid ovanstående revision 347 personer i 35 gårdar. Sålunda fanns, även efter den stora utflyttningen, en ganska stor grupp svenskar, ca 430 individer, på Dagö.

Snart kom dock nästa, för svenskhe-

med en oro inför framtiden. Vi vet alla hur berättigad den var. Endast sett i historiens ljus med hundraårsperioder av främmande överhöghet vågar man hoppas att Estland ånyo skall kunna anslutas till vår nordiska kulturkrets. Just nu ser möjligheten därtill mörk ut. En utlänning kan bara besöka Hapsal över en dag i intouristsällskap med bil från Tallinn och inte ens hapsalborna lär tillåtas fara över till Nuckö. Så kan det knappast förbli i all framtid.

Personliga minnesbilder

Som svensk har jag just nu kunnat tränga tillbaka minnena av de sista 40 årens mardrömslika skeenden i Estland och i stället drömt mig bort till min ungdoms dagar, då Östersjön ännu var ett vänligt och våra respektive länder förenade hav. I mitt minne framträder den öppna Hapsalbuktens ljusreflexers skimmer i alléträden på Stora promenaden och över takscaffren på de låga strandhusen, då ljumma sommarvindar förde musikkapellets toner ut över stilla vatten. Till det akustiska minnet sällar sig också andra med Hapsal förenade ljud. Det är sorlet från den morgontidiga torghandeln och tesamovarens stilla sjungande vid kvällsteet och det är ekona av gyttekärrornas skrammel utanför vårt lilla hus, ljudet av tennisbollars studsande i vallgravarnas djup och smällandet av segel vid promenadens båtbygga. De är tillsammans bärande inslag i min ungdoms personliga sommarvariant av "souvenir de Hapsal".

Karta över Dagö och Ormsö

Förklaring till sifferhänvisningarna

1. Hohenholms gods, 2. Röicks by, 3. Röicks kyrka, 4. Pihla by, 5. Kärkla by, sedermera även gods, fabrik och stad, 6. Pardas gods, 7. Käina kyrka, 8. Pühalepa gods även kallat Storhovet, 9. Pühalepa kyrka, samtliga belägna på Dagö, samt: 10. Magnushovs gods, 11. Ormsö kyrka, 12. Sviby by, 13. Söderby gods, 14. Söderby by och nr 15. Norrby by, alla dessa belägna på Ormsö.

ten så katastrofala händelse, att inträffa, detta redan 1809. Constantin v. Ungern-Sternberg hade nämligen detta år beslutat att inrätta en mindre herrgård på Kärdlaböndernas jord. Bönderna hade då att välja mellan att kvarstanna under betydligt sämre villkor än tidigare eller att begagna sig av den sista accepterade rättigheten de ägde, nämligen att flytta.

En i Tallinn 1978 utgiven urkundssamling kastar ett nytt ljus över dessa händelser: 28 bönder ville ursprungligen flytta med sina hustrur och barn. Efter diskussioner och motväxlingar mellan bönderna och frih.v. Ungern-Sternberg, beslöt sig ändå 5 bönder att stanna och undertecknade ett kontrakt löpande på 20 år. År 1816 kvarstod så endast 16 manliga innevånare i Kärkla by.

År 1830 inrättades klädesfabriken Kalevi i Kärkla, och även de sista böndernas jord drogs in. Hit sökte sig emellertid förutom de många esterna även några svenska familjer från Röicks, Ormsö och Nuckö. Så uppgick svenskarnas antal till 132 år 1834, 64 män och 68 kvinnor.

Flera svenskättade familjer fanns kvar ända in i vår tid i Kärkla: den sista som talade Kärkla-svenska var Pauline Jöeleht f. Bisa (Byså), död 1934.

Angående de bönder som lämnade Dagö, har tidigare ej redovisats några noggranna detaljer, Russwurm uppger endast att de flyttat till Ormsö, Nuckö och Hapsal. Även om dessa utflyttade ger den ovannämnda urkundssamlingen besked. Frih. Arend Friedrich v. Stackelberg, ägare till Magnushov och Söderby gods på Ormsö, erbjuder Kärdlabönderna att flytta över till Ormsö, där det stod tomta och obrukade gårdar i några byar.

Så skedde, och sammanlagt flyttade gårdsfolket från 21 av de 35 gårdarna över till Ormsö. Av de övriga stannade alltså 5 i Kärkla, medan de övriga flyttade till andra platser: Nuckö, Hapsal och Reval.

År 1782 fanns det nästan 10 personer på gård i Kärkla, det kan, om man räknar med samma summa år 1810, betyda att ca 200 personer flyttade från Dagö till Ormsö. Ormsö hade år 1834 1722 innevånare. Vi vet också att det 30 år efter överflyttningen enl Ormsö församlingsbok fanns 77 pers., 33 män och 44 kvinnor som var födda i Kärkla. En tredjedel av dessa var födda mellan 1800 och 1810 – de hade flyttat som barn, en tredjedel var födda under 1700-talets sista decennier och resten var äldre. Kontakten mellan öarna hölls levande genom besök av släk-

tingar, så berättade Pauline Jöeleht och hennes bror Wilhelm Bisa. Giftermål mellan kontrahenter från de bägge öarna förekom också. På Ormsö finns i församlingsboken upptagna ca ett dusin individer mellan 1871 och 1887, som är födda på Dagö.

Till Ormsö, till de lediga gårdarna, samt som lösmän, kom så följande: till Sviby, där det fanns 34 gårdar

Norjaskgården: 1/2 hake, Mats Greisson
Kloss-Massgården: 1/2 hake, Greis Jacobsson
Lill-Greisgården: 1/2 hake, Lars Mårtensson
Stuas-Petersgården: 1/3 hake, Hans Simonsson
Pears-Martsgården: 1/4 hake, Thomas Greisson
Laurasgården: 3/8 hake, Anders Jacobsson

till Norrby, där det fanns 12 gårdar
Jaackasgården: 1/3 hake, Christian Magnusson
Jobbesgården: 1/3 hake, Christian Mårtensson
Mareksgården: 1/3 hake, Anders Mårtensson
Siffersgården: 1/3 hake, Mats Mickelsson

Estnisk dikt på svenska

Författarverksamheten inom den estniska folkgruppen i Sverige är förhållandevis livlig. Estniska förlag sänder titt och tätt ut romaner, essäsamlingar och diktsamlingar på estniska.

Yngre estniska författare skriver emellertid också på svenska, bl a därför att deras arbeten beställts av svenska förlag eller för att de själva uppfattar svenskan som sitt "intellektuella" språk. Estnisk litteratur översätts också till svenska.

Bland nu aktuella estniska författare som skriver på svenska är de mest framträdande Peeter Puide med två diktsamlingar och nu senast den mycket uppmärksammade romanen "Till Bajkal, inte längre", Alex Miilits med sin självbiografiska romansvit om Peeter och Käbi Laretei med tre böcker, också de innehållande självbiografiskt stoff. Den nu senast utkomna heter "Tulpanträdet" med pianistens upplevelse av musiken, när hon framför "Appassionata", som bokens huvudtema och vistelsen på ett musikinstitut i Schweiz som "ramberättelse". En

Ullarsgården: 1/3 hake, Anders Larsson

till Söderby, där det fanns 12 gårdar Bertasgården: 1/3 hake, Thomas Bertelsson

Jonasgården: 1/3 hake, Simon Mårtensson

Massasgården: 1/3 hake, Mårten Andersson

samt Mårten Magnusson som blev skogvaktare i Söderby.

Greis Andersson, Greis Hansson, Matts Hansson, Anders Jöransson, Jacob Mattsson och Jöran Thomasson blev placerade troligen som löskarlare eller herrgårdsarbetare på olika platser på ön.

Om någon, eller några av Kustbons läsare bär på traditioner inom familjen eller hört berättas något om dessa "invandrare" på Ormsö, så vore författaren intresserad om ni tog kontakt. Kustbons redaktion kanske kunde förmedla.

verkligt läsvärd bok med fina iakttagelser.

Lyriköversättning är en svår uppgift. Estnisk lyrik har i viss utsträckning tidigare översatts till svenska. En bra samling är de översättningar av Marie Unders dikter som utförts av Ilmar Laaban och Ivar Grünthal och som uppvisar en utmärkt behärskning av svenska språkets nyanser.

I år har en samling estniska dikter i svensk översättning åter getts ut. Den heter "Våra sånger fick vi med oss" och omfattar lyrik av tolv estniska skaldinnor: Lydia Koidula, Anna Haava, Marie Under, Marie Heiberg, Betti Alver, Ada Otema, Salme Ekbaum, Liidia Tuulse, Kersti Merilaas, Salme Raatma, Karin Saarsen och Ilona Laaman. Översättningen har gjorts av Silvia Airik-Priuhka, själv estniska som producerat sig som författare på svenska (det självbiografiska arbetet "Est! Est! Est!"). Bo Setterlind har skrivit förordet, som innehåller följande tankvärda uttalande: "Ett budskap framför andra har vid läsningen av dessa texter utkristalliserats i mitt innersta: De frihetsälskande har alltid, var de än vistas i världen, hämtat hopp och tröst i sången, den sång som aldrig dör och som liksom lyriken är en omistlig del av hemlandet." Den här samlingen estniska dikter bör läsas med detta i åtanke.

Frånsett några mindre lyckade – eller mindre riktiga – turneringar ("som en liten flicka" i stället för "som liten flicka", "vägren" istället för "vägkant" t ex) flyter språket i översättningen bra och gör originalen rättvisa.

Källor:

1. Antifeodalnjaja borjba volnych sjvedskich krestjan Estljandi XVIII-XIX v.v. Tallinn 1978
2. P. Ariste: Smärre estlandssvenska bidrag, i Svio-Estonica II, Tartu 1935
3. P. Ariste: Die Schweden auf Hiiumaa n.d. grossen Auswanderung 1781 i Sitzungsberichte der G.E.G., Tartu 1938
4. H. Hyrenius: Estlandssvenskarna – Demografiska studier, Lund 1942

Üks paigake siin ilmas on,
kus varjul truudus, arm ja õnn;
kõik, mis nii harv siin ilma peal,
on pelgupaiga leidnud seal.

Ur "Ema süda" av Lydia Koidula

En i och för sig ovidkommande personlig reflexion som man gör, när man tidigare blivit förtrogen med dikterna på originalspråket, är att svenskan plötslig känns främmande och nästan opassande här. Men den känslan går naturligtvis över efter en stunds läsning.

Bland de mest kända dikterna som fått plats i denna lilla volym finns Miks sa nutad, lillekene? av Lydia Koidula, ävenså Ema süda och av Anna Haava Ei saa mitte vaiki olla.

Läsaren uppmanas att själv se efter hur de heter i svensk översättning.

Avslutningsvis vill jag återge en dikt i dess svenska översättning, "Lyssna!" av Marie Heiberg:

Lyssna, – det mystiska mörkret berättar

*sagan om ljusets hemliga makt.
Fjärran vidderna sluter om gråten,
norrskan bjuder på gnistrande prakt.*

*Himmelen visar upp dalande stjärnor,
norrskens natt är så nära och röd.
Tyst, som på lå stiger mörkret i
tystnad*

som om den sovande jorden var död.

Långt bortom bergen bärs budet med styrka –

*är det de frigivna fångarnas röst:
"Vakna upp, alla ni sovande släkten!
För er har morgonen börjat, till
tröst . . ."*

När jag satt och skrev denna lilla anmälan slog jag en sista gång upp boken, och då var den här dikten den första min blick föll på. Det var nästan som ett tecken: i denna dikt finns tanken och stråvan bakom denna samling i koncentrat; den vill visa att ljuset har makt, att fångarna aldrig ger upp kampen för frihet.

E.L.

ORMSÖ I MITT MINNE

Ur Märta Nilsson-Hammarins dagbok
Forst. fr. föreg. nr.

Sönd. den 8 dec.

I veckan ha vi varit till Reval hela familjen. Agneta har aldrig varit längre än till Hapsal, aldrig förr sett ett tåg, så det var allt nytt för henne. Vi reste på onsdagen och kommo igen fredag kväll. Bodde på sjömanshemmet. Pöhls äro så vänliga, vi fingo ingenting betala varken för rum eller mat, så det blev billigt, men ändå gjorde vi av med ett par hundra kronor. Handlade till hushållet och litet julklappar och annat till julen. Vår efterblivna lår fanns i tullen, samma firma som skötte om de andra sakerna, skulle nu ta hand om den, hoppas vi få den till jul. – Vi börja nu få riktigt bra i ordning och det känns så skönt.

1930

Den 1 mars (lördag).

Nu är det längesen jag skrev i min dagbok. Julen har kommit och gått, ett nytt år har rullat in och nu närmar sig våren. I dag är ett par grader varmt, så snart är väl all snö borta. Ännu kan man dock åka släde, även över isen till Hapsal, men det är inte lång tid den varit så stark. I julas var det bara regn och rusk, någon vinter har inte varit förrän den senaste månaden. Vi hade gjort det så jullikt som möjligt med julgran och julmat. Julmorgonen hade vi hela prästgården upplyst. Trots den dåliga väderleken var kyrkan fullsatt, men ännu mer folk var det nyårsottan, då vädret också var bättre. Nyårsafton var i kyrkan nyårsbön med nattvardsgång, jämförelsevis dåligt besökt. Vi voro sex nattvardsgäster. Sen omväxlade gudstjänster och söndsagsskolfester ute i olika byar under helgen.

Efter gudstjänsten julmorrn hade vi klockarn med fru, kyrkvaktarn och de fem kyrkovårdarna (förmyndarna) på frukost. Trettondagsafton voro Nymans och frk. Hollingers här på middag. Vi voro sedan hos dem på kaffe. Jag fick av Kalle en vacker estnisk hemslöjdsduk i ylle. Han fick Svenska kyrkans årsbok av mej. Av Hullos-byg-

garna fick han ett par strumpor och en trevlig vit ylleväst, jag fick också ett par strumpor och en tvättvål. Av gumorna från Saxby fick jag ett par vantar och Kalle ett par strumpor. Dessutom fingo vi av vänliga människor matvaror, öl, smör, bröd m.m.

Estlandssvenskarna har fått sorg. Den 22 januari dog deras hövding och ledare, Hans Pöhl. Efter en storslagen jordfästning i svenska kyrkan i Reval gravsattes han dagen därpå härute på Vormsö kyrkogård under stor tillslutning. De anhöriga och övriga deltagande från Reval och Birkas reste tillbaka samma dag, voro endast en kort stund här inne och drucko kaffe, som fru Nyman och jag ställt i ordning. Senare har S.O.V. i skolan i Hullos hållit en minnesfest över Pöhl.

Den 24 febr. var estniska frihetsdagen, den högtidlighölls med en fest i Kärrslätt.

Förra sönd. deltog jag för första gången i ett kvinnomöte i Rumpo. På hemvägen därifrån beslöts att bilda en liten syförening för att sy kläder åt nyfödda barn, i hem där det ofta saknas det nödvändigaste. Vi började redan i onsdags, då Maria Lindström och fru Nyman voro där. Nästa söndag om vädret tillåter, d.v.s. om man kan komma över isen, ska Kalle till Reval och predika, Engström har måst resa hem på begravning, en syster till honom har dött.

Det är fråga om att Tannebaum ska lämna Nuckö, d.v.s. han söker en annan plats, men ännu är ingenting avgjort. Skulle han flytta vill ärkebiskopen att Kalle ska söka Nuckö, det är han emellertid alls inte hågad till, vilket han också har svarat. Först nyligen den 19 febr. har konsistoriet i Reval stadfäst hans val här och sänt fullmakt. Ännu har han dock inte regeringens tillstånd att vara registrator, utan den sysslan skötes nu efter 1 jan. av kommunalsekreteraren.

Det sista i vår packning, en låda som blev kvarglömd på båten, ha vi nu äntligen fått från tullen efter skrivelser till

och från polisen i Arboga, estniska konsuln i Sthlm m.fl. Resultatet av alla skrivelser blev lyckligtvis att vi fingo den tullfritt, annars hade den kostat oss närmare 900 kr.

I vinter har här varit en lapp från Jämtland, som haft väv- och sykurs i Rälby, och på samma gång varit predikant. Han fick inte sitt pass förlängt, utan måste resa förr än han ämnat. Meningarna om honom äro delade, man kom aldrig rätt på det klara med, vad han gick för.

Onsdagen den 12 mars.

Det är i dag helgdag i Estland, Böndagen. Är alltså gudstjänst här som en vanlig söndag. Kl. 6 i e.m. är det nykterhetsmöte i Sviby. – Revalresan blev inställd i söndags, vädret var för dåligt, isen för svag. Nu har vi åter fått litet kyla, det har i natt varit flera grader kallt, är ännu nära -2, men soligt och vackert. S.O.V:s årsmöte, som skulle hållas i Hapsal på söndag är i alla fall uppskjutet tills man kan komma över med båt. Kalle ska då ha svensk gudstjänst där. I måndags var "lilla syföreningen" hos Maria Lindström i Rälby och sydde. På fredag ska vi till fru Nyman och samtidigt fira Matilda. Nu är det tid att gå i kyrkan.

Marie bebådelsedag (tisdag den 25 mars).

Nu hoppas vi att våren ska komma på allvar. Ingen snö synes mera, men ännu finnes is kvar på sjön, fast väl ingen nu vågar sig över den till Hapsal. Postmannen går nu med liten båt från Söderby eller Norrby. Både i dag och i söndags ha gudstjänsterna hållits i församlingssalen, emedan orgeln i kyrkan är trasig. I sönd. e.m. voro vi till Förby på möte. Jag såg då för första gången det förr så ståtliga Magnushof, nu verkade det dystert, varken fönster eller dörrar i boningshuset, och av de stora uthusen återstå endast murarna, knappt det.

Påskdagen, den 20 april 1930.

Nu ha vi våren här: gräset grönskar och knopparna svälla på träden. Just nu i helgen har det varit blåsigt och regnigt, men förut ha vi haft sol och värme. En vecka före påsk, när syföreningen var samlad sista gången i vår, kunde vi t.o.m. dricka kaffe ute. Hitills ha vi klarat oss från andra sjukdo-

mar än lite förkylning, men det lär annars vara rätt mycket sjukt ute i byarna. I dag ha två helt unga män begravts, den ene dog i nervfeber och hjärnhinneinflammation, den andre efter genomgången blindtarmsoperation i Reval.

Kalle har nu gått till Borrbj på barn-dop. I morgon skall han ha högmässa i Saxby kl. 11. Tredjedagen blir det vigsel i församlingssalen. Sångkören sjöng i kyrkan i dag, och sedan ha vi haft dem inne på kaffe, mellan 20–30 st.

Har nu till påsk skrivit till Vilma och talat om för henne att vi väntar tillökning i slutet av juli, och att jag därför skulle vara glad om hon kunde komma till dess.

Söndagen den 11 maj.

I morse uppvaktade Anet med kaffe på sängen och en vas. Av Kalle har jag fått löfte på en symaskin, när han i veckan reser till Hapsal. Han är just nu till Söderby på "ringkorda", cyklar på sin nya "Husqvarna". Kalle har nu fått lön så vi kunna känna oss trygga för den saken för ett år framåt, 1.700 kr. från tre håll: Gustaf-Adolfsföreningarna i Sthlm och Lund, samt kyrkoherde Froste. Han har nu utom räntan kunnat betala av 1.000 kr. på sin skuld, återstår nu 4.315 kr.

Vi ha också varit i Reval och gjort av med en massa pengar, köpt soffa, skåp, matservis, kostymtyg m.m. nu äro vi alltså snart beredda att ta emot sommargäster.

I söndags voro vi tillsammans med sångkören på Birkas på elevförbundsmöte. Kalle höll föredrag, därför predikade han i Nuckö kyrka. Vi stannade på Birkas till tisdag morgon, Kalle besökte skraddare och jag tog lektioner i husdjurskötsel och konstgöding. Man levde på den korta tiden helt upp i Birkas, glömde nästan att Vormsö fanns till. Men när vi kommo tillbaka hit, var det lika roligt att vara hemma igen. Här är nu så vackert i vårsolen, trädgården grönskar och i gräsmattan lysa gullvivor och tulpaner. De första fröna sådde vi i fredags, just före ett härligt regn.

Söndagen den 25 maj 1930.

Vi ha nu nyss slutat gudstjänst i församlingssalen med Pears pappa som predikant. Kalle är i dag i Nuckö kyrka

på e.m. i Rosleps kapell. Han cyklade i går e.m. över Norrby, kommer åter i morgon e.m. över Hapsal, där han då samtidigt ska till tandläkare och göra uppköp, bl.a. ska han köpa kål- och blomplantor, sen ha vi snart allt satt i trädgården. De först satta grönsakerna och blommorna ha nu kommit en bra bit ovan marken. Nu lysa narcissor och tulpaner och syrener upp trädgården, så där är nu en verklig lustgård. Önskar mamma vore här nu när allt är som vackrast.

Ja, här är nu så vackert, men så tråkigt att vara ensam hemma, fastän det är så kort tid. Skall väl i e.m. gå till Nymans ett slag, i morgon ska vi tvätta. Har nu i ett par, tre dar efter en intensiv värme kommit häftiga åskväder med dito regnskurar. I går var det ganska lindrigt, men jag kunde i alla fall inte somna i min ensamhet, låg bara och tittade efter blixarna och lyssnade efter dundret. Till slut måste jag be Anet komma och lägga sig i sängkammaren, då först somnade jag lugnt. Tänk, att man ska vara en sådan hare!

Söndagen den 1 juni.

I dag har "Mors dag" firtas med gudstjänst på gravgården, mycket folk var samlad. Söndagsskolan har ock slutat sin termin i dag.

Kalle har nu cyklat till Förby på "ringkorda", i morgon skall han åter till tandläkaren i Hapsal. Agneta går nu till Hullo och jag ska använda tiden till brevskrivning.

Vi har nu allt sått och planterat i trädgården och det mesta är också uppe, särskilt ärterna se vackra ut. Våren är tidig i år, fruktträden ha blommat ut och snart är också syrenernas tid förbi. Börjar nu vänta att mamma ska komma hit.

Söndagen den 31 aug.

Nu ha hela tre månader gått, sedan jag sist skrev i min dagbok och mycket har hänt under den tiden.

Den 2 juni (månd.) fingo vi brev från mamma att hon skulle komma på torsdagen till Reval. Då det var svårt för Kalle att så i en hast komma ifrån strax före pingst, ringde vi till Pöhls och bad dem ta hand om mamma, det skulle gå bra då de själva ämnade flytta ut till Vormsö på lördagen och mamma så kunde få sällskap ända hit. En av poj-karna sändes för att möta henne vid

båten, men då han inte strax fann någon, trodde han att hon inte var med. Det svaret fingo vi också då vi vid middagstiden ringde för att höra, hur mamma mådde efter resan. Telegraferade då till Elsa och fingo till svar att mamma rest. Nu blevo vi förstås mycket oroliga, ringde till Pöhls för att be dem leta efter henne, men just då hade hon kommit till sjömanshemmet. Efter flera timmars väntan i hamnen, hade hon träffat någon som kunde svenska och hjälpt henne till rätta. Nästa dag fick hon sällskap med missionspredikant Rydén från Nuckö till Hapsal och där mötte så Kalle.

Efter midsommar reste Kalle till Reval på prostsynod. Han kom hem på min födelsedag och hade då med sig en radio (tre lurar) som present, så nu kan vi bl.a. varje kväll höra dagsnyheterna från Sverige. Till förmån för tuberkulosekassan beslöto vi anordna ett amerikanskt lotteri på ett vormsötäcke och två dockor i vormsödräkter. Polisen här kände inte till sådant lotteri, varför han var tveksam om att ge tillstånd men då han varken sagt ja eller nej började vi försäljningen vid den stora söndagsskolfesten den 13 juli. Följden blev en amälän till polisen i Hapsal och syster Maria, som stod för det hela, dömdes att "sitta" två dagar här på kommunalhuset. Vi gjorde då i tysthet en dragning på vad som redan var sålt, resultatet blev att Matilda Nyman fick täcket, Kalles far den ena dockan och en sommargäst från Dorpat den andra. Hoppas nu det inte blir flera efterräkningar. Inkomsten blev något över 80 kr.

Den 12 juli kom den väntade "pojken" och befanns vara en flicka, stor och lång och med kraftig röst, vägande 3200 gr.

Jag hade nästan hela dagen varit sys-selsatt med att göra i ordning påsar till de 300 söndagsskolbarnen, som väntades hit på festen. Då det var klart vid 5-tiden började jag känna mig dålig. Måste snart sända efter Maria Alros. Hon fick genast vända om hem igen för att göra sig i ordning sen var det nätt och jämt hon hann tillbaka. Det gjorde hon dock och allt gick bra. Vår lilla Kerstin döptes av far den 19 aug. klädd i dopkläanning av mitt brudsläp, med en liten rosett vid sidan av band från min brudbukett, omkring dopskålen var strött luktärter och grönt. Ny-

Minnen kring fyrbåken på Nargö

Nargöstrand.

Foto Nordiska Museet

Den finns ej mer, under andra världskriget bombades den sönder av ryska flygplan. Fyrbåken på Nargö, som har spelat så stor roll för många sjöfarare och för oss fiskare. Den har varit en vägvisare, ett blinkande ljus i höstmörka nätter.

Hur många gånger har man ej åkt med fisklasten till stan, sålt fisken, utträttat alla inköp och ärenden – höstdagarna

är ju så korta – medan man är på väg hem igen börjar det skymma. Då tog man sikte på fyrbåken, och efter dess blinkande ljus satte man kurs på hemmahamnen.

Men det kunde bli dimma, på sjön; då fick man styra båten efter klocka och kompass. Jag minns hur i mina unga år jag och min bror hade varit till staden med fisken och hur på vägen hem dim-

mans, Maria Alros och syster Maria voro här.

Den 17 aug installerades Kalle som kyrkoherde på Vormsö av biskop Danell i Skara, som kommit hitöver för att tillbringa semestern hos sin son på Birkas. Det var mycket folk samlat, 25 personer på middag, ändå fattades fyra, Nymans, fru Pöhl, och pastor Danell från Rickholtz. Utom vi sex som voro hemma här var det biskopen med fru, en fröken Danell, rektorn, Engström, prosten Tannebaum med fru, en frk. Pettersson från Reval, som förhöjde stämningen i kyrkan med solosång, kandidat och frk. Pöhl, syster Maria, klockarn, ordf. och vice ordf. i kyrkorådet, samt de fem kyrkovärdarna. Till hjälp med serveringen hade vi Agneta Pihl och Pöhls jungfru. Mamma hade varit kokmor, Vilma och jag gjorde efterrätten. Vi hade fyra bredda smörgåsar, grönsoppa, fårstek med grönsaker och pot., samt ananaspudding, lingondricka. Allt avlöpste väl, fast det

förut sett bekymmersamt ut att skaffa allt.

På onsdagen voro vi sedan bjudna till Pöhls på förlovningskalas, Ingeborg Pöhl förlovade sig med rektor Danell. Vi tackade emellertid nej för att farbror inte var riktigt kry.

Måndagen den 6 okt.

Hösten är kommen med regn och rusk. Kalle har rest till Reval. Han måste till konsulatet för att få Kerstin in i passet. I dag börja skolorna på Vormsö. Anets yngsta syster ska bo här och gå i skola i Hullo, på så sätt få vi litet extra hjälp i vinter och hon får kortare väg till skolan. Hon går i sista klassen.

I ladugården har timat en lycklig händelse, kon, som vi köpte för ungefär en mån. sedan, har skänkt oss en liten "stutknabb".

I fredags vigdes i svenska kyrkan i Reval rektor Danell på Birkas och Ingeborg Pöhl.

Forst. nästa nr.

man kom, likt en tjock grå mur. Jag satt vid rodret med kompassen framför mig. Tiden visade att vi snart skulle nå land, min bror saktade in och var i färd med att loda botten. Då hörde vi botenskrap och båten var i land. Vi såg efter var vi hade landat och upptäckte att det var Hülkari udde, omkring en och halv kilometer från hemmahamnen. På en ö, där vägarna går över stora havet, där händer det mycket.

Efter första världskriget då min far ännu lotsade inkommande båtar, minns jag de gånger då far tog kikaren, gick upp med en stege på stug-taket och spanade åt norr, ut emot fyrbåken. Såg han något fartyg som var på väg in till staden med lotsflaggan i topp, då blev det bråttom. Ned ifrån taket, på med kavajen, och med lotsflaggan, som hängde ihoprullad i sitt fodral i förstugan, under armen ned till stranden. Två roddare skulle med, ibland var det grannar, men för det mesta var det mina bröder, de var äldre än jag. Det kunde vara engelsmän eller holländare. Som var på väg in mot Reval. Det blev en bra slant som extra inkomst utöver fisket.

I mitten av 20-talet organiserades lotsarna. Det blev lotsstationer i Reval och Suurop. Men far ville inte gå med, han föredrog att bo hemma på ön, fis-ka, bygga båtar och leva ett fritt liv.

I fredstider var det roligt och spännande att bo på vår ö. Fartygstrafiken gick både på östliga och västliga sidan. Hade det blåst storm under natten gick man på morgonen ned till stranden, och tog en promenad. En morgon efter en stormig natt fann vi guppande smörtunnor nere vid strandkanten. Då blev det kalas att steka strömming och flundror i härligt exportsmör. Sedan kunde det komma korkbalar i land, men för det mesta var det stockar och annat virke.

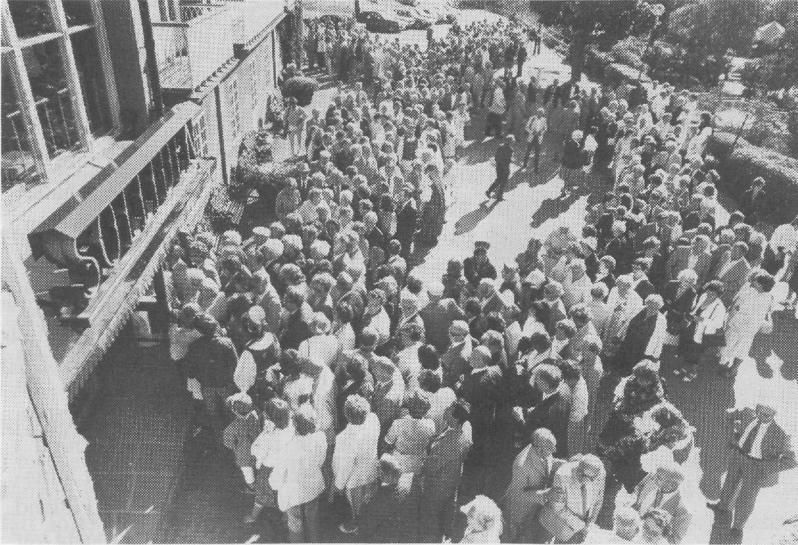
Stormen och blåsten kunde ställa till mycket elände, blåste det ifrån östan och blev storm, då gick vägorna så höga att de kunde svepa runt sjöbodarna. Då fick man dra båtarna långt upp på land och bära undan allt löst, som tåg och boj och vara på vakt nere vid stranden.

Olga Viliberg
född Bertelson

HEMBYGDSDAG

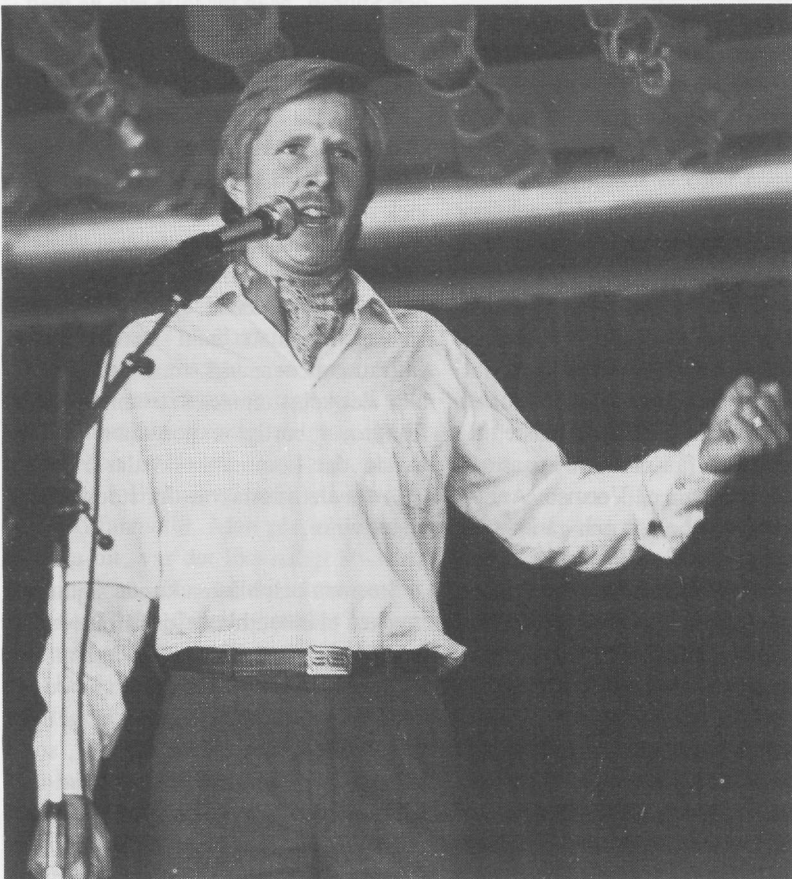
28 augusti 1983

En bildkavalkad av Ronnie Ericson

Trängseln var stor. Många var tvungna att stanna ute. (Överst)

Edvin Lagman läser festprologen. (T h)

Mart Jürisoo sjunger. (T v)

Dagens festtalare Ann-Mari Häggman. (Ovan)

MEDVERKANDE OCH HEDERSGÄSTER VID HEMBYGDSDAGEN

Foto Herbert Trummer

Alvin Isberg mottar kulturstipendiet. (Ovan t v)

Ett gammalt par intervjuas – på skoj, men lärorikt. (Ovan t h)

Svante Lagman spelar och berättar om tagelharpan. (Ovan)

Övre bilden t h: fr v Monica och Gerhard Hafström, Thomas Lorentz, Edvin Lagman, Ann-Mari Häggman, Alvin Isberg, Svante Lagman, Hugo Mickelin.

Nedre bilden t h: Rågöbornas danslag.

TVÅ JUBILARER

De båda jubilarerna på promenad i ett höstligt Årsta, en stadsdel där de tillbringat en stor del av sitt liv. – T v Hugo Mickelin, i h Alexander Samberg.

Foto Ronnie Ericson

Hugo Mickelin 70 år

Den 29 november fyllde SOV:s förutvarande styrelseordförande under 11 år, numera hedersmedlemmen, Hugo Mickelin 70 år.

Min första kontakt med Hugo – den blonde ormsöpojken med det ljusa leendet – var år 1936 på Runö, dit han kom som "matros av 1:a graden" (vilket man som värnpliktig kunde bli inom den estniska flottan och kustförsvaret endast om man hade viss teoretisk skolunderbyggnad och behärskade estniska språket; runöpojkar kunde aldrig uppnå den positionen). Hans uppgift var att under den estniska fykkommandanten "drilla" de runöpojkar som just då gjorde sin värnplikt, fast jag tror att han av pojkarna liksom av befolkningen i övrigt mera uppfattades som en trevlig kamrat och stamfrände. Denna uppgift var grannlaga, och kanske lärde sig Hugo redan på Runö att det för en "framåt" ormsöyngling gällde att vara balanskonstär mellan estniskt och svenskt.

Efter denna runösommar hörde jag inte av Hugo förrän i november 1943, då min syster, som fått följa med en av "sjuktransporterna" till Sverige i brev hem berättade om honom som tjänsteman vid Rågökommittén och som guide i Stockholm för de nyligen anlända, rätt vilna estlandssvenskarna.

De som kunde följa Hugos öden under tiden mellan 1936 och 1943 vet berätta att han arbetade i "kooperativa" på Ormsö, och att han därefter kom till kommunalhuset. Säkert sporrades han så av det sistnämnda arbetet att han genomgick en utbildning till kommunalsekreterare. Härigenom grundlades hans stora intresse för människor och människoöden, enkannerligen inom den estlandssvenska folkgruppen, och vi finner honom i befattningen som kommunalsekreterare på bl.a. Nuckö. Vid sidan av detta sitt arbete var Hugo också t.ex. engagerad i hemvärnet. I Sverige är han så småningom verksam som avdelningschef vid oljeföretaget Texaco fram till pensioneringen 1978.

Eftersom estlandssvenskheten alltid legat Hugo varmt om hjärtat var han redan vid ankomsten till Sverige med om att återuppliva Kulturföreningen Svenska Odlingens Vänner (SOV), vars styrelseordförande han varit 1970–1981. När han sistnämnda år lämnade ifrån sig ordförandeklubben innebar det inte alls att han hemföll åt någon form av passivitet; Hugo åtog sig nämligen då att vara Kustbons redaktionssekreterare, en nog så krävande uppgift.

Det är fart och fläkt över Hugo, vilket också fått återverkningar inom vår

förening. Till stor del är det hans förtjänst att föreningen trots en allt mer åldrande medlemskader visar den livskraft den ännu besitter.

Alexander Samberg 85 år den 1 januari 1984

Min bekantskap med Alexander – mångårig SOV-medarbetare och hedersmedlem – daterar sig från år 1942, då runöborna, som saknade både lärare och präst, hade glädjen och förmånen att få dessa båda tjänster besatta med en och samma person, Alexander Samberg. Den estlandssvenska folkskolläraren var då i sina bästa år och hade av ärkebiskop Eidem fått venia för utövande av prästerlig verksamhet på Runö.

Ödet ville, att Alexander Samberg skulle bli den siste i den långa raden av själasörjare på Runö. De båda åren han var där kom därigenom också mycket att präglas av arbetet med överflytningen till Sverige. Han var härtill, med sina personliga egenskaper och mångomfattande kontakter, en ovärderlig hjälp för befolkningen.

Ovanstående berättar jag i egenskap av runöbo; men vi insåg redan då att Alexander även var "hela svenskhetens man". Bl.a. fick vi höra honom berätta hur han som 10-åring var med och sjöng Modersmålets sång år 1909, när SOV grundades. Hans insatser i svenskbygderna före Runö-tiden liksom hans förtjänstfulla verksamhet inom SOV har tidigare omvittnats av dem "som var med", bl.a. av Hugo Mickelin med anledning av 75-årsdagen för 10 år sedan.

I Sverige har Alexander tjänstgjort som folkskollärare på olika platser samt, som ovan sagts, varit livligt verksam inom SOV och dess organ Bygderådet. Han var också tillsammans med kurator Inga Bergholtz initiativtagare till de första Runö-träffarna, vilka föregick bildandet av Runöbornas förening. På senare tid har han färdigställt och till SOV överlämnat bandinspelningar och dokumentationer om sin hembygd Korkis, den för honom allra käraste platsen på jorden, som han så vackert har skildrat i ord och bild. Hans Korkis-tavlor är dyrgrip, men det finns även många fina tavlor med svenska motiv av hans hand.

SAGAN OM DEN HELIGA ASPLUNDEN

Nedanstående saga inflöt i den lilla publikationen Estlandssvensk Julhälsning 1935. Den utgavs av Hapsals Svenska hembygds- och folkdansförening. Medlemmarna bestod uteslutande av elever vid Svenska gymnasiet där. Dr Alver var Hapsals borgmästare under 1930-talet och hans insatser fick stor betydelse för stadens utveckling till modern kurort.

Staden Haapsalus forntid är omspunnen av hundrade legender – sagor, som återspegla befolkningens själ, dess drömmar och önskningar – som visserligen förlorat händelsernas skarpa konturer men i alla fall tydligt framhäva dess grunddrag. Legenderna angående den vita damen m.m. äro allmänt bekanta. Men mindre bekant torde legenden om uppkomsten av Haapsalus berömda hälsogyttja vara. Därför må det tillåtas mig, att jag här i korthet återgiver den.

Den heliga lunden – Haavasalu – susade i mitten av de gamla esternas fornborg, och i dess hägn levde befolkningen lycklig. Men om det nu berodde på att människorna icke i tillräcklig mån hyste aktning för sina gudar eller att gudarna hade råkat i osämja sinsemellan – eller vilken anledningen än var, så hände det sig, att havets vågor råkade i uppror och förstörde under blix och dunder den heliga lunden. Den begravdes helt och hållet av vågorna, de heliga asparna förkolnade och försvunno i djupet. Haapsalu befolkning utvandrade för att på annan ort skapa sig nya hem.

Endast den gamle prästen Manatark drogs oemotståndligt tillbaka till platsen, där den heliga asplunden stått. Slutligen kunde han ej längre motstå sin längtan utan vände åter till den heliga platsen och vadade ut i sjön, som nu gömde den gamla helgedomen, för att åter få känna den heliga

Kära jubilarer! I denna hyllning till Er båda innefattas välgångsönskningar från SOV, från hela estlandssvenskheten och från många kära vänner. Ett hjärtligt lycka till för kommande år både som pensionärer och medarbetare i föreningen.

Thomas Lorentz

SOVUNG

Ungdomstävlingen slutar 1 febr 1984.

Använd tiden till att skriva om ditt hem/din gård.

Om ingenting efterträder ungdomstävlingen, så är vi tillbaka vid starten, dvs ett SOV utan ungdomar.

Vi har därför mjukstartat med en ny giv

S O V s UNGDOMSAVDELNING.

Ungdomsavdelningen tar emot medlemmar i ålder upp till 45 år.

Ett register på ca 500 ungdomar är under utskrift.

Tag kontakt med:

Ulla Landman tel 08/hem 29 76 65, arb 82 00 30

Agnes Callenmark 08/hem 88 48 45

som är kontaktpersoner. Gör det i dag!

I senare nr av KUSTBON kommer vi att presentera framtida aktiviteter.

Många små punktinsatser och idéer bildar en brygga för vår överlevnad.

INVENTERINGSGRUPPEN

Einar Hamberg

UNGDOMAR SE HIT!

Nu närmar vi oss helgtider och många tillfällen gives att få träffas, unga och gamla tillsammans.

Glöm då ej bort vår tävling, passa på att intervjua de äldre om vad de minns från sin estlandssvenska hembygd. Och ni som är äldre, berätta för era ungdomar om tävlingen, be dem om en intervju.

Vi väntar otåligt på era bidrag, tävlingstiden går ut 1 februari, till dess hoppas vi att många bidrag skall ha droppat in. I nästa nummer av Kustbon kommer vi att berätta hur många bidrag som kommit.

Glöm inte namn, adress och telefonnummer.

Märk kuvertet "Ungdomstävlingen".

LÅT VÅR KULTUR BESTÅ!! INTRESSERA DIG FÖR DITT ESTLANDSSVENSKA URSPRUNG!!

VAR MED OCH TÄVLA!!

PS Alla bidrag är viktiga, även de allra enklaste. Det är Dina gamlas minnen och röster som ska bevaras, för Din egen skull.

marken under sina fötter. Vid beröringen med sjöbottnen kände den gamle prästen, huru smärtorna i hans kropp lindrades och huru ny livskraft strömmade genom hans värkbrutna lemmar. – Efter upptäckten av sjöns hemlighet skyndade han åter till sitt folk och meddelade den glada nyheten, att gudarna förlåtit dem och att den heliga lunden alltjämt hade kvar sin välsignelsebringande kraft.

Befolkningen flyttade tillbaka till

havsstranden och sina gamla boplatser kring den heliga lunden Haavasalu. Fastän lunden var försvunnen, spred den ännu sin välsignelse bland människorna, och från den tiden söka och finna sjuka och svaga hälsa och kraft av den hälsobringande gyttjan, som består av resterna av den heliga lunden.

I stället för det gamla Haavasalu kallas staden Haapsalu och är berömd för sin hälsobringande havsgyttja.

ALFRED MIHLBERGS DAGBOK

Forts. fr. föreg. nr.

Detta avsnitt börjar med den 3 mars 1919. För tillfället råder lugn på fronten vid Narva.

3 måndag. I går från klockan tolv förbindelseman på 6-te kompaniet. Adamsson blev gruppchef i mitt ställe. På kvällen var jag på kompaniet och kämtade bröd till kommandot. Jag missade kvällsmaten på grund av detta. Träffade Prehe, Hamm och Inge-land som jag inte sett på länge. Vackert väder. Det finns inget att göra här på kompaniet. På natten fick man sova fredligt. Jag skrev brev hem och bad dem skicka strumpor. Fick brev från Magda. Spelade piano.

4 tisdag. Jag var på stan och köpte cigaretter och bröd (utgifter 20 mark). De röda besköt stan, mest på Ivan-gorodsidan. Blåsigtt varmt väder.

5 onsdag. På natten fruktade man anfall och de kom också från skilda håll men utan framgång. Jag köpte 10 kg potatis. Varmt klart väder. Nyman gick ut till stridslinjen med sin Maxim. En del återkom från Veneküla. En häst och en man skadade. Saare by (intill Veneküla) föll i de rödas händer. En granat landade på våran gård, den slog igenom lidrets tak men exploderade lyckligtvis inte. I höjd med Narva har de röda gjort tre stormanfall med bajonetterna, men varje gång tvingats på reträtt. Jag kokade mig potatisgröt med "smöröga" i. På kvällen kl. 5. Vi maskinstoppar patronbanden till Maxim.

6 torsdag. Man anlände i dag med kulsprutedelar från Tallinn. Våran hade lämnats kvar för lagning. Jag var på stan, köpte bröd, smör, cigaretter, rakkniv. Utgifter 36 mark. På kvällen golvsurning.

7 fredag. De röda började beskjuta oss vid 8-tiden på morgonen. Alla granater slog ned i närheten av vårt hus, tre av dem till och med träffade väggen, där jag satt vid fönstret och drack kaffe, men lyckligtvis briserade ingen av de tre. Ett fruntimmer från Tallinn fick sina båda ben söndertrasade av en exploderande schrapnell i portvaktshuset. (En bekant till Rütli, en annan mans hustru!). Klockan är bara 11, få

FRÅN SVIBY SOMMAREN 1944

Sommaren 1944: från Sviby hamn på Ormsö via Hapsal till Stockholm.

Foto ur Hugo Mickelins samling

FRÅN SVIBY SOMMAREN 1983

Åskväder med hagel, värre än i man-naminne, härjade i början av juni. Översvämning totalt.

I övrigt – mellan byarna Sviby och Rälby bygges en stor "landsväg" (i vårt minne från barndomen gång- och cykelväg över gärdet och skogen "Niboreng").

Skogen mellan Sviby och Rälby tas ner och marken förvandlas till åker.

se hur dagen artar sig i fortsättningen. Just nu är det uppehåll i beskjutningen.

8 lördag. Vackert och varmt väder. Eftermiddagen i går och natten förflöt lugnt, trots att man väntade anfall från fienden. Musiken spelar på stan. Nordkåren sjunger ryska sånger. Jag skrev brev till en flicka. Skickade tvätt. I övrigt krigsverksamheten lugn (kl 11).

9 söndag. Vackert varmt väder. Natten lugn. Jag fick 1 par underkläder.

10 måndag. Dagen varm, natten kall. Jag var på stan, köpte bröd, potatis (utgifter 34 mark). Det ryktas att vi snart hamnar på stridslinjen. De röda har nu hållit sig ganska lugna.

11 tisdag. I går kväll fick vi tillbaka Lewisen. I dag rengör vi den och laddar kassetterna. Skrev brev till Svensk. Varmt väder. I dag eller i morgon blir vi tvungna att gå till stridslinjen.

Sviby är ej som förr. En påminnelse om tidigare bebyggelse med tätta hus-rader utgör fundament och husgrunder. Nu planerar man att bygga 3-4-familjshus på de tidigare gårdarna Johansa och Erkosa. Även på Pedesa, Broasa och Hanasa, där husgrunden nu "slipats ner" till marknivå. Här kommer man att bygga nytt. Blir det månne sommarresidens för de stora som styr landet?

12 onsdag. Jag fick brev hemifrån och från A. Blomberg. Också paketet, som jag bett om för bara sex dagar sedan ankom. Nu har man då åter tillräckligt med "ägodelar", bara man har hälsa och möjligheter att använda sig av dem. Man lever ju som på en eldsprutande vulkan, där det varje minut kan inträffa något oväntat . . . Det dröjde inte heller länge. Just nu kom det order om att vi skulle härifrån.

På kvällen klockan 8 skickades jag och Rosenberg med en Lewis till Narva-Joesuu till 10-de kompaniet. Vad vi egentligen ska göra där, det har vi ingen aning om.

13 torsdag. På 10-de kompaniet. Vi är inkvarterade i tullhuset i hamnen, därmed alltså intill den kära gamla sjön. Jag var och besåg båtar, fyren, osv. På kvällen var jag ensam och badade bastu. Tobakssvält.

14 fredag. Kompaniet var i dag i

arbete i Veneküla. Vi var inte med. De rödas spanare var i rörelse ute på isen, av dem togs en skjutskarl (spekulant?) till fånga av de våra. Utmärkt fint väder. Här är det på sitt sätt ganska trevligt att vara i hamnen intill sjön, där vi har en fin utsikt över de frusna isvidderna ut mot sjön med det blånande vattnet vid horisonten. Bostaden är också tillfredsställande i jämförelse med tidigare och den är endast för fem man. På natten kan man till och med klä av sig för första gången på två månader. Och det mest luxuösa är naturligtvis fjädermadrasserna. Jag köpte cigarretter för 12 mark. Det enda som är otillfredsställande är att det inte finns någon regelbunden förbindelse med kommandot och att man inte kan skicka brev när man vill. Klockan 8 på kvällen.

15 lördag. Jag var och klippte mig (1 mark och 50 penni). Cigarretter för 20 mark. Jag tvättade fotbeklädnader. Vackert varmt väder. Träffade Elfvingen. Kompaniet i arbete i Veneküla.

16 söndag. Fantastiskt fint väder och söndagskänsla på alla sätt. Händelsevis sammanträffade jag med min gamle vän från ryska kriget Nutov, som lovade fixa mig till sappörkommandot, där han var sekreterare. Kompaniet i arbete i Veneküla. Festkväll i köpingens Kurhaus.

17 måndag. Kompaniet på arbete. Mulet väder. Jag fick 288 mark i lön. På eftermiddagen var kommandör Tomander och hälsade på oss. En bra karl.

18 tisdag. Vackert klart väder. Skickade brev till Öströms-flickorna. Cigarretter för 28 mark. Kompaniet på arbete.

19 onsdag. I går kväll kom plötsligt Stahl för att lösa av mig. Permissiöns turordning hade alltså nu nått fram till mig. Jag åkte till kommandot tillsammans med fältväbeln och i dag på morgonen klockan 7 gav jag mig i väg från Narva. Klockan 9 på kvällen var jag i Baltiski. Eftersom det var riskabelt att gå över den svaga isen i mörkret övernattade jag hos Tursk i Baltiski.

20 torsdag. I dag klockan 1/2 8 var jag hemma.

21 - 29. Tiden hemma har gått fort förbi. En tid som lämnade djupa intryck i sinnet. På söndagen var jag hos

SOV KALLAR TILL ÅRSMÖTE

lördagen den 24 mars 1984 kl. 18.00
i Eesti Maja, festvåningen, Vallingatan 34, 1 tr, Stockholm
Dagordning enligt stadgarna
Kaffeservering

Musikunderhållning av estlandssvenskt "märke"
Lotteri

**STYRELSEN FÖR
SVENSKA ODLINGENS VÄNNER**

Förhandsmeddelande om NÄSTKOMMANDE BYGDEKVÄLL TEMA: RÅGÖARNA

fredagen den 6 april 1984 kl. 18.00
i Eesti Maja,
Vallingatan 34, 1 tr., Stockholm

Utförligare uppgifter i nästa nummer av Kustbon
STYRELSEN FÖR SOV

Österbergs och Svensks. Marie Bebådelsedags afton var jag hos Blomkvist, där ungdomarna var församlade. På Marie Bebådelsedag hade vi mycket främmande. Karlarna spelade kort som tidsfördriv. Nätterna var förbehållna flickorna. Far bryggde också lite öl, maltet malde vi på kaffekvarnen. Jag körde hem ved från skogen och sågade upp den. Far är sjuk och orkar inte göra något. Isen har nu blivit så tjock att man åker över med häst. Så har tiden lidit utan att man riktigt fattade när dessa tio dagar gled förbi.

30 söndag. I dag klockan 6 på morgonen tog jag farväl av folket därhemma och gick i dimmigt väder över isen

till Baltiski. Klockan 11 anlände jag till Tallinn och halv 1 åkte jag därifrån vidare, och jag ankom nästa morgon klockan 4 till Narva. Resan gick lyckligt. 15 rubel för biljetten.

31 måndag. I dag klockan 5 ankom jag till kommandot. Fick 306 mark i lön. Det snöar, ovanligt mycket för att vara sista dagen i mars. Jag upplever en sorts egendomlig sömning känsla. När man allmänt taget ser på människorna på gatan verkar alla på något sätt sömniga. Jag har redan fått bröd och "siirap" för 5 dagar. "Sakkunskapen" samtliga redan lite berusade, för Paabo hade hembränt med sig.

April

1 tisdag. Vackert, varmt och soligt väder. Nyman var händelsevis på kommandot. Jag undfagnade honom med smakbitar av vad jag hade med hemifrån. Hittills allt lugnt på fronten.

2 onsdag. Jag var på stan. Köpte diverse småsaker för 3.50 Mulet.

3 torsdag. Bevakningstjänst på vägen. Vackert varmt väder. Jag skrev 5 brev. Fick två, av M.K. och J.H-gi.

4 fredag. På natten bevakningstjänst. Våldigt kallt. Vi skurade golv.

5 lördag. Snöoväder. Jag badade bastu. Skickade brev till Julia och Lisette. Ausmees gick till Veneküla på stridslinjen.

6 söndag. Jag var på stan. Köpte en 6 marks fingerring. Vackert, varmt väder. Skickade brev hem.

7 måndag. I dag på förmiddagen val till Asutav Kogu. Från och med middagen ordningsman. Vackert väder.

8 tisdag. Ordningsman på förmiddagen. På eftermiddagen på stan där 4-de regementets orkester med sin musik påminde om vårens ankomst. Särskilt iögonfallande är mångfalden av den kvinnliga befolkningen i Narva. Fick brev från A. Stahl. Nyman var också över hit. Varmt väder, lite regnstänk ibland.

9 onsdag. På förmiddagen på stan med Nellis. Under vilan på eftermiddagen väcktes jag av fältväbelen för att skickas till Narva-Jõesuu som avbytare till Rosenberg. Vid 5-tiden på kvällen ankom jag till N. Jõesuu. Det är töväder, alla vägar är i sånt skick, att man kunde åka båt på dem. Nyman åkte hem på permission. Med honom skickade jag 200 mark i pengar hem till föräldrarna. Jag träffade många vänner.

10 torsdag. I Narva-Jõesuu. Det regnar, isen är täckt av vatten. På natten fick vi order om att göra oss beredda, för i Veneküla, som ligger här mittemot oss över isen, utbröt en häftig skottlossning, men den tystnade snart. Dagen förflöt lugnt under trevlig läsning, sång, brevskrivning och omkringströvande ute.

11 fredag. Fick brev från Nutov. Vårväder. Tiden förflyter ganska behagligt.

12 lördag. Varmt regnigt väder. Badade bastu, skurade golv, osv. Hittills inget annat speciellt. (På kvällen kl 5.)

13 söndag. Jag var i Kudru by och

ESTO 84 i Toronto, Kanada 8 – 15 juli 1984

För resor från Sverige har fyra flygplan hos Sterling Airways reserverats. Hittills (15 nov.) har närmare 700 anmälningar inkommit. Då varje plan tar upp till 185 resenärer, finns ännu möjlighet att anmäla sig.

Avresedagar från Arlanda (Stockholm) 20/6, 28/6, 4/7
från Landvetter (Göteborg) 5/7

Köpenhamn-Toronto 13/6, 27/6, 3/7

Hemresa Toronto-Stockholm 17/7, 19/7, 26/7

Toronto-Göteborg 1/8

Toronto-Köpenhamn 18/7, 2/8, 9/8, 16/8

Trots devalveringen kommer resebiljetten tur-retur att understiga 4.000 sv. kronor.

I skrivande stund behandlar vi frågan om en estlandssvensk utställningshörna under festligheterna.

Inte bara för att informera alla ester i försörjningsringen om att den historiska estniska kartan upptar åtskilliga estlandssvenska bosättningsområden – vår estlandssvenska hembygd – utan även som en hälsning till alla de våra, inklusive svenskbyborna, som är bostä "over there" . . .

Hugo Mickelin

hälsade på hos Nutov. På natten på fest i salen i Kurhaus på sitt sätt ganska roligt. Klockan 1/2 1 hem för att sova. Utgifter 18 mark.

14 måndag. Dimmigt grått väder. Jag köpte mat för 18 mark. För första gången fick vi vetebröd, 2 st. Fick brev från Luise, Magda och Julie.

15 tisdag. Dimmigt. Man säger att till helgen skickas vi över floden till första posteringarna på linjen. Isen for i väg nedför floden med dunder och brak. De röda var och knattrade lite vid Veneküla på kvällskvisten. Stahl var på kommandot.

16 onsdag. Vackert varmt väder. Floden är nu nästan isfri. Anton var i Narva och hälsade på sin Anette.

17 Skärtorsdag. Underbart väder. Händelsevis råkade jag samman med A. Elfengren, som efteråt var över till oss. Jag köpte tobak och papyrosser för 19 mark, kött för 15 mark, hårklippning 2 mark. Totalt utgifter 36 mark. I övrigt förflöt dagen mycket trevligt, särskilt kvällen: vi dansade och sjöng tills vi tröttnade. Från krigarens synpunkt sett kunde man vara nöjd med ett sådant liv.

18 Långfredag. Rosenberg återvände i dag från permission och Stahl gick i hans ställe. Kallt och blåsig väder, kvällen varmare. På sista tiden har vi fått vatten istället för soppa från köket,

t.ex. i kväll var soppan så "ren", att det inte fanns så mycket som ett grand matnyttigt i den, trots att allmänt missnöje yppades.

19 lördag. Vi flyttade i dag över till ny inkvartering, jag kom till en sommarstuga i närheten. Här är vi fem man i ett rum, men eftersom det inte finns någon eldstad, kommer det att bli kyligt. Köpte tobak för 18 mark. Jag fick också tillbaka tvätten, 5 mark för jobbet. På kvällen strövade jag omkring med Matsson. Ute på linjen som vanligt.

20 Påskdagen. Det var kallt att sova på natten. På förmiddagen med Rosenberg i kyrkan. På eftermiddagen var vi och lyssnade på musik. "Gåva" till helgen, 1 1/2 kg vitt bröd och 1/2 kg korv.

21 Annandagen. Jag tänkte gå till kommandot men på vägen mötte jag hästkarlen med ett paket, som de hade skickat hemifrån med Nyman. Jag fick två brev och tre kort. Ovanligt kallt väder, om natten går det inte att sova för kylan. På natten med Elfengren på fest i Kurhaus, vi slutade klockan 2 på morgonen. Skrev ett brev till dem därhemma och det andra till Tallinn, S. Tatarski 24 a 7, Grethe.

22 III-dag påsk. Jag sov med Elfengren i samma säng på natten. Kl. 7 på morgonen kom jag "hem". I dag

fick vi ytterligare "helggåva", 5 ägg, 25 cigaretter, 5 askar tändstickor och brevpapper – på två man. På kvällen flyttade vi igen till ny inkvartering, på nedre botten – det finns ju att välja på.

23 onsdag. I gräl med gammelfröken om pianot, som hon inte vill att vi ska spela på. Vi bor här riktigt herrskapsmässigt, för sommarhuset är ganska luxuöst inrett, vilket alltsammans står till vårt förfogande, men pojkarna har försökt inrätta sig förståndigt därefter.

24 torsdag. Nordkåren avlöste 1:ta regementet vid Veneküla.

25 fredag. I dag på morgonen flyttades pianot bort från salen. Gammalfröken förde ett ganska vettigt samtal med mig under tiden kompaniets pojkar var och tog emot amerikanska beskickningen. Jag gav en bit vitt bröd till "fröken", vilket fick henne att smälta betydligt. Nordkårens soldater utför sina gamla ryska upptåg på gatan. Varmt väder.

26 lördag. Fint väder. Jag tvättade kläder och badade bastu. Sammanträffade med Prehe, som fått förflyttning till Riigi by. Ryktesvis sägs det att vi inom de närmaste dagarna ska skickas till sydfronten. På kvällen drabbning vid Riigi by.

27 söndag. Det regnade på natten. På eftermiddagen skall vi ge oss av härifrån Jõesuu, men ingen vet vart.

28 måndag. Till Schmetski 2 1/2 verst från Jõesuu. Viira och Kala grälade hemskt om den gemensamma sängen. Till kvällsmat fick vi 1 (läs en) sill på 4 man! Regnigt. Utifrån sjön syns en isbrytare.

29 tisdag. I dag med motorbåt från Schmetski tillbaka till Narva-Jõesuu och därifrån med samma båt till Narva klockan 9. Stahl kom just hemifrån, på kvällen strövade vi omkring tillsammans.

30 onsdag. Ovanligt varmt väder. Jag råkade oväntat sammanträffa med fröken Luts, som jag var och följde till kyrkogården.

Forts.

ANDERS MOLL In memoriam

ANDERS MOLL, född den 7 mars 1914 i Sviby på Ormsö omkom i en bilolycka den 26 sept. 1983 i närheten av sitt hem intill Löderup i Skåne. Han jordfästes i Löderups kyrka den 1 okt. 1983, där så gott som alla ortsbor deltog.

Anders var nästan jämgammal med mig, och vi två hade traditionsenlig "avskedsfest" hemma i mina föräldrars stuga, när vi ryckte in som värnpliktiga. Åren innan hade Anders jobbat som "fiskardräng m.m." hos sin morbror – Hans Berggren – i Norrby. Vi hade några få kontakter i Sverige. Anders kom hit i slutet av trettioalet. Kontakt fick vi, när hans mor Gertrud med flyg från Leningrad till Bromma anlände tillsammans med min mor den 28 nov. 1959. Anders far Hans och hans bror Emil har dött i Estland. Kvar där i närheten av Reval (Nömme) bor den bortgångnes bror Hjalmar med familj. I Sverige efterlämnar Anders fem syskon med familjer (om jag räknat rätt).

I början av 30-talet var Anders Moll elev vid Birkas folkhög- och lantmannaskola i Estland och senare en tid ordförande i skolans elevförbund BIRKASVÄNNERNA. Vi minns honom som aktiv glädjespruta, alltid verksam och talför – alltid positiv i allt han talade om.

Moll-släkten invandrade till Ormsö från Ridala-Reithel (utanför Hapsal) år 1851. System Maria har till undertecknad förmedlat tidningsnotiser från lokalpressen i Ystad, som följer.

Hugo Mickelin

En man i 70-årsåldern omkom på måndagen vid en trafikolycka på riksväg 10 vid Valleberga en och en halv mil

öster om Ystad.

Mannen körde en mindre lastbil och kom utanför vägens asfaltkant på högersidan. För att undvika att köra på ett staket vred han kraftigt åt vänster och körde in i ett träd på vägens vänstra sida.

Lantmästare Anders Moll, Löderup, har avlidit 69 år gammal. Han var född i Wormsö församling i Estland och kom som lantbrukselev till Sverige strax före kriget 1939. Efter realexamen som privatist hos Hermods praktiserade han på åtskilliga gårdar. Han genomgick Hvilans lantmannaskola och 1945 lantmästarekursen på Alnarp. Efter giftermål 1946 flyttade makarna Moll till Rydsgård och Villiegården, där lantmästare Moll var anställd som inspektor till 1949, då paret blev löderupsbor genom arrendering av Lönebostället. Lantmästare Moll har varit ordförande i Löderups kyrkofullmäktige, Löderups-ortens RLF-avdelning, Skånes ecklesiastika arrendatorsförening samt ledamot av boställsnämnden. De närmaste är hustrun Gertrud, f. Dahlström, sönerna Hans, adjunkt, med maka Gunilla, Veberöd, Staffan, lantbrukare, med maka Annika, Löderup och Thomas, tingsnotarie, med maka Helena, Lund, samt barnbarn.

Begravning

I Löderups kyrka har **Anders Moll**, Löderup, jordfäst. Kantor Iréne Hermansson spelade Gammal Fäbodpsalm av Lindberg och sjöng Jag har hört om en stad med text av Lydia Lithell varpå följde ps 355. Kyrkoherde Sten Carlsson höll griftetal samt förrättade jordfästningen. Efter denna sjöngs ps 729 och officianten utförde altartjänst med begravningsmässa. Akten slöt med ps 21 och kantorn sjöng Hav tack av Bjerbo-Bolander. Tal till minnet hölls från familjen av sonen Hans och av Arne Hall, Åhus, från grannar och vänner av Åke Månsson, Löderup, Gunnar Persson, Löderup, Anders Dahlsjö, Hagestad, Johan Jönsson, Löderup, Sven-Ingvar Nilsson, Lund, Hans Olsson, Sjörup, Ove Svensson, Larsbo, Börje Månsson, Hagestad, Tord Löfwendahl, Hagestad och Olev Soosalu.

Medan kistan bars ut ur kyrkan spelade kantor Air av Bach. Vid graven förrättade officianten bön och lyste frid över vilorummet. Sedan de när-

Familjenytt

Födda

En dotter
den 26 september 1983
Ingrid Mickelin-Fredriksson
och
Ulf Fredriksson, Stockholm

Vår Son
Anne-Christine och
Peter Klaman
SöS 2/9 1983

Vår Pojke
Elisabet och Jan
von Wachenfeldt
SöS 6/9 1983

Döda

Jüri Loosme, född 31 maj 1887 i Estland (Tori), avled i Helsingborg 5 nov. 1983. Han var länge verksam vid länsstyrelsen i Hapsal, på trettiotalet som vice landshövding där. Under Hapsal-tiden tog han verksamt del i föreningslivet och i den lokala politiken (även på skolområdet).

Marta Högländer, född den 24 febr. 1906 på Lilla Rågö, avled den 4 maj 1983 i New Jersey, U S A.

Gunnar Lindgren, född den 21 febr. 1924 på Stora Rågö, bosatt på Björkö, avled den 28 juni 1983 i Norrtälje.

Leo Blees, född den 16 september 1894 på Nuckö, avled den 10 juli 1983 i Mariestad.

Marta Luks, född Brandt den 27 sept. 1906 på Nuckö, avled den 5 aug. 1983 i Eskilstuna.

mast sörjande och vännerna tagit ett sista farväl framförde Håkan Jeppsson, Hammenhög, anförvanternas tack för allt deltagande och blomstergården. Akten slöt med ps 66:1 och 4 och den bortgångnes systrar sjöng Skola vi väl alla mötas bortom Jordanflodens strand. Bland kransarna märktes från Löderups församling och pastorat, Lokalföreningen Löderup, Sveriges Jordbruksarrendatorers förbund, Skånes arrendatorsförening, boställsnämnden, Ingelstads och Järrestads härads sparbank, Löderups LRF avd., Löderups och Hörups Röda korskrets samt Löderups Järn AB.

Elvine Lagman, född Heyman den 22 mars 1902 i Rickul, avled den 14 aug. 1983 i Hässelby.

Anders Lindva, född den 30 sept. 1900 på Ormsö, avled den 27 aug. 1983 i Hägersten.

Valentin Brus, född den 26 april 1905 på Odensholm, avled den 24 sept. 1983 i Stockholm.

Lovisa Heyman, född Björkkvist den 21 maj 1893 i Rickul, avled den 4 okt. 1983.

Mathias Smitt, född den 10 mars 1913 på Stora Rågö, avled den 12 okt. 1983 i Hällefors.

Hans Beckman, född den 11 nov. 1905 på Ormsö, avled den 15 okt. 1983 i Stockholm.

Pauline Hallman, född Vesterman den 8 juni 1895 i Rickul, avled den 5 nov. 1983 i Stockholm.

Hans Friberg, född den 25 febr. 1895 på Ormsö, avled den 6 nov. i Stockholm.

Vår älskade

Arvid Brandt

Född 22/2 1915 Nuckö
Död 27/6 1983 Norrköping
har hastigt lämnat oss
i djup sorg och saknad

Ragnhild
Systrar Edla, Linda, Hilda
med familjer
samt övrig släkt och vänner

*Vi kan ej fatta ej heller förstå
varför Du så hastigt ifrån oss fick gå.
I minnet Du lever, Du finns alltid kvar,
vi ser Dig precis som Du var.*

Min älskade Make
vår Far, Farfar
och Morfar

Hans Ahlström

*26 oktober 1895
† 18 februari 1983

KATARINA
BARN
Barnbarnsbarn

*En tröst i sorgen Gud
oss ger
att den vi älskat ej
lider mer
Vila i frid*

Vår kära Mor
Svärmor, Mormor
och Farmor

Lydia Brandt

f. Nee
på Ormsö
*2 februari 1906
har lämnat oss efter
lång tids sjukdom.
Sörjd och saknad.
Sollentuna 31 juli 1983

SANFRID och BIRGIT
ERIK och SOLVEIG
VALMA
INGVAR och
ANN-BRITT
Barnbarnen
Släkt och vänner

Vår syster

Alide Blees

född 10.10 1928 på Nuckö
död 24.10 1983 i Katrineholm
har stilla insomnat
efter ett långt lidande.
I vår sorg deltagar
övrig släkt och vänner

Syskon och syskonbarn

*Du somnade stilla
då färden var slut
Från allt vad Du lidit
Du nu vilar ut.
I tacksamt minne
hos oss Du skall bo.
Vi unnar Dig: vila i ro!*

Min kära syster

Alida Broberg

född Wiksten
*27.7 1902 Nuckö
† 18.7 1983 Strängnäs
Sörjd och saknad av

Gunnar med familj
övrig släkt och vänner

Anders Fält

vår käre
*9 augusti 1893
I tacksamt minne
bevarad.
Djurö 18 augusti 1983
SYSKONBARNEN
Övrig släkt och vänner

*Nu!
Låt min levnandsfarkost
lugnt få skrida
Belyst av aftonsolens
milda sken
In i den hamn,
där inga stormar strida
Och ankargrunden ligger
fast och ren.*

Vår kära

Maria Lundgren

*27/5 1894 på Nuckö
† 12/11 1983 i Stockholm

Syskon
Syskonbarn
Syskonbarnbarn
Övrig släkt och vänner

*Det finns djup i Herrens godhet,
och dess gränser ingen ser.
Det finns värme i hans domslut
mer än någon frihet ger.
Det finns underbar förlösning
i det blod som göts en gång.
Det finns glädje bortom graven
och en framtid full av sång.*

Min älskade Make,
vår käre Far och Farfar

Anders Moll

*7/3 1914
har lämnat oss, syskon, övrig
släkt och vänner i djup sorg
och saknad.
Löderup den 26/9 1983

Gertrud
Hans och Gunilla
Staffan och Annika
Thomas och Helena
Barnbarnen

*Så tag nu mina händer
Och led Du mig
Att saligt hem jag länder
O Gud till Dig*

Vi lyckönskar

95 år

Oskar Berg, född den 8 jan. 1889, Reval
Agneta Hammerman, född Hörnström den 27
jan. 1889, Ormsö

90 år

Martha Tennisberg, född den 1 jan. 1894,
Nuckö/Reval
Julia Dans, född Ringberg den 3 jan. 1894,
Rickul
Ida Alberg, född Jürisson den 13 jan. 1894,
Pärnau
Alide Nyländer, född Klingberg den 14 jan.
1894, Rickul
Maria Aavik, född Hallman den 30 jan. 1894,
Rickul/Reval
Arnold Gering, född den 19 mars 1894, Reval
Marianne Ester Wirén, född den 28 mars 1894,
Reval

85 år

Maria Österdahl, född den 6 jan. 1899, Rågöarna
Ida Nyman, född den 12 jan. 1899, Rågöarna
Elvine Helene Engman, född Raudsepp den 18
jan. 1899, Reval

Vår älskade

Harald Selin

f. 22 oktober 1934
har i dag insomnat
Södertälje d. 17 augusti 1983

Katarina, Johan
Edvin och Lydia
Inger
Övrig släkt och vänner

*Nu slut är smärtan
Du funnit frid,
men lämnat hjärtan
som sakna Dig.*

Min älskade maka

Elisabet Thomsson

Född den 11 april 1909 i Rickul
har i dag lämnat mig.
Hägersten 25 okt. 1983

HERMAN
Syskon
Övrig släkt och vänner

*Din trötta kropp till vila gått
och jag fick stanna kvar
men snart vi mötas får igen
på evighetens strand.*

Joel Nyman, född den 19 jan. 1899, Nuckö
Alma Heldring, född Paavel den 2 febr. 1899,
Rickul/Saue
Mina Blomman, född Vidgren den 20 febr.
1899, Ormsö
Hilda Klingberg, född Stavas den 20 febr. 1899,
Odensholm
Anders Alberg, född den 9 mars 1899, Ormsö

80 år

Ida Åkerblad, född Hamberg den 7 jan. 1904,
Rickul
Ingrid Sara Löfstedt, född Nyman den 17 jan.
1904, Reval
Mats Falk, född den 27 jan. 1904, Runö
Paul Nikolai Leemets, född den 7 febr. 1904,
Reval
Johannes Lundefjord, född den 9 febr. 1904,
Rickul
Katarina Gärdström, född Svahn den 8 febr.
1904, Ormsö
Maria Rosenblad, född Alström den 12 febr.
1904, Ormsö
Tommas Kübar, född den 19 febr. 1904, Vippal
Olga Hamberg, född Kopparberg den 27 febr.
1904, Rickul
Karl Boman, född den 28 febr. 1904, Reval
Maria Teichman, född Pappo den 4 mars 1904,
Nuckö
Lars Wahlberg, född den 8 mars 1904, Ormsö
Maria Widgren, född Sjöman den 9 mars 1904,
Ormsö
Maria Brunberg, född Söderlund den 10 mars
1904, Rickul
Johannes Kibus, född den 25 mars 1904, Nuckö

75 år

Hermine Laurfeldt, född Läck den 1 jan. 1909,
Dagö
Irene Stubender, född Stubender den 4 jan.
1909, Nuckö
Maria Aman, född Koinberg, den 5 jan. 1909,
Nuckö
Irene Margareta Gjärdman, född Sedman den 5
jan. 1909, Nuckö
Alice Louise Vilhelmina Lindén, född Vikman
den 9 jan. 1909, Reval
Edvin Alfred Palmkron, född den 13 jan. 1909,
Vippal
Agneta Kask, född Grundström den 14 jan.
1909, Ormsö
Katarina Bergström, född Bergström den 23 jan.
1909, Ormsö
Agneta Sandell, född Nee den 28 jan. 1909,
Ormsö
Paul Rudolf Vesterbusch, född den 10 febr.
1909, Rickul/Hapsal
Johannes Lemberg, född den 14 febr. 1909, Re-
val
Valter Sammel, född den 18 febr. 1909, Reval
Isak Majlund, född den 19 febr. 1909, Runö
Ilse-Sigrid Maddison, född Ahluhn den 19 febr.
1909, Reval
Elsa Alfrida Roos, född Matsson den 21 febr.
1909, Nargö
Lovisa Magdalena Österman, född Lorentz den
24 febr. 1909, Runö
Sofia Heyman, född Brunberg den 27 febr.
1909, Rickul
Agneta Andersin, född Pihl den 3 mars 1909,
Ormsö
Rosalie Viktorsson, född Stahl den 15 mars
1909, Rickul

God Jul och Gott Nytt År Red.

70 år

Arnold Amandus Rosen, född den 13 jan. 1914, Nargö
Ellen Margareta Laidna, född Berg den 19 jan. 1914, Nargö
Friedrich Alexander Schönberg, född den 19 jan. 1914, Hapsal
Veronica Maria Elisabeth Korjus, född den 2 febr. 1914, Reval
Johan Ahlberg, född den 4 febr. 1914, Ormsö
Melita Söderholm, född Fagerlund den 6 febr. 1914, Rickul
Rudolf Laansoo, född den 8 febr. 1914, Nuckö
Agneta Alros, född Fällman den 9 febr. 1914, Ormsö
Felda Markus, född Kirsipuu den 15 febr. 1914, Reval
Adele Marks, född den 24 febr. 1914, Odensholm
Ingrid Vilhelmine Paidra, född Berg den 26 febr. 1914, Nargö
Aline Rosine Berg, född Vesterby den 1 mars 1914, Rickul
Svetlana Antonia Holtz, född den 14 mars 1914, Reval
Edvin Brunberg, född den 17 mars 1914, Rickul
Helena Nygårdh, född Naperhov den 21 mars 1914, Pleskov
Eduard Alexander Lepp, född den 25 mars 1914, Hapsal
Agneta Nyman, född Dahl den 28 mars 1914, Ormsö

65 år

Svea Einberg, född Schönberg den 2 jan. 1919, Nuckö
Johannes Valentin Vesterblom, född den 5 jan. 1919, Rickul
Kristina Österman, född Runestam den 8 jan. 1919, Runö
Alide Friberg, född Pinder den 11 jan. 1919, Rågöarna
Elvine Erkas, född den 30 jan. 1919, Odensholm
Gunnar Österman, född den 4 febr. 1919, Rickul
Lars Alström, född den 9 febr. 1919, Ormsö
Lars Rönkvist, född den 12 febr. 1919, Ormsö
Gunnar Heldring, född den 14 febr. 1919, Nuckö
Johannes Hörnsten, född den 21 febr. 1919, Ormsö
Cecilia Jansson, född Kopparberg den 27 febr. 1919, Rickul
Maria Sundin, född Rosenblad den 1 mars 1919, Ormsö
Pauline Stahl, född Hallman den 2 mars 1919, Rickul

Edvin Lagman, född den 3 mars 1919, Rickul
Herberg Erik Pärnaste, född den 27 mars 1919, Nuckö

60 år

Hilda Ahlström, född den 3 jan. 1924, Ormsö
Ebba Herm, född den 3 jan. 1924, Reval
Henno Maaniidi, född den 4 jan. 1924, Dorpat/Reval
Lina Dahlkvist, född Fällman den 5 jan. 1924, Ormsö
Aurelia Vilhelmine Ellerström, född Tomty den 7 jan. 1924, Nuckö
Ingrid Anne-Marie Österblad, född den 7 jan. 1924, Reval
Emil Edvard Beckman, född den 13 jan. 1924, Ormsö
Ottilia Link, född Friman den 18 jan. 1924, Nuckö
Elna Florida Johansson, född Laning den 19 jan. 1924, Nuckö
Karin Cecilia Ericsson, född Espling den 20 jan. 1924, Rågöarna
Leida Martinsson, född Brandt den 22 jan. 1924, Nuckö
Maria Elvine Stengård, född Ahlström den 22 jan. 1924, Ormsö
Agneta Hilda Dahl, född Lindblom den 23 jan. 1924, Ormsö
Alma Katarina Jonsson, född Häggblom den 25 jan. 1924, Ormsö
Lars Grundström, född den 26 jan. 1924, Ormsö
Florida Regina Blees, född den 28 jan. 1924, Nuckö
Johan Beckman, född den 4 febr. 1924, Ormsö
Katarina Rosell, född Järnström den 4 febr. 1924, Ormsö
Karl-Gustav Johansson, född den 8 febr. 1924, Lustivere
Eha Maripuu, född Roberg den 8 febr. 1924, Nuckö
Helmi Melania Mitman, född den 8 febr. 1924, Nuckö
Edvard Brus, född den 13 febr. 1924, Odensholm
Adela Marks, född Brus den 14 febr. 1924, Odensholm
Elsa Eufrosyne Brun, född Stromback den 15 febr. 1924, Nuckö
Anders Hjalmar Hammerman, född den 15 febr. 1924, Ormsö
Sven Torsten Berggren, född den 23 febr. 1924, Ormsö
Benita Cecilia Beckman, född Boman den 24 febr. 1924, Rickul
Axel Nilsson, född den 24 febr. 1924, Ormsö
Ivar Brus, född den 25 febr. 1924, Odensholm
Sigfried von zur Mühlen, född den 6 mars 1924, Hapsal
Artur Lagman, född den 7 mars 1924, Rickul
Evald Kristian Luther, född den 10 mars 1924, Nargö
Holger Alvar Amberman, född den 12 mars 1924, Hapsal
Maria Rosalia Blomman, född den 12 mars 1924, Ormsö
Axel Edvard Alros, född den 20 mars 1924, Ormsö
Edvin Alexander Alros, född den 20 mars 1924, Ormsö

Harald Elfengren, född den 21 mars 1924, Rågöarna
Karin Borrmann, född Schönberg den 29 mars 1924, Rickul
Hjalmar Gottfrid Stahl, född den 29 mars 1924, Rågöarna
Anders Vidgren, född den 29 mars 1924, Ormsö

50 år

Elin Ingrid Bergström, född den 5 januari 1934, Ormsö
Henrik Emil Aspelin, född den 13 jan. 1934, Ormsö
Endel-Sanfrid Enggrön, född den 13 jan. 1934, Rågö
Georg Henrik Nyberg, född den 13 jan. 1934, Ormsö
Johannes Svärd, född 13 jan. 1934, Ormsö
Sina Ingeborg Vasiljev, född 14 jan. 1934, Hapsal
Gunvor Marita Wennberg, född 18 jan. 1934, Helsingfors
Stina Sonja Stenholm, född 21 jan. 1934, Ormsö
Naatan Roos, född 28 jan. 1934,
Meinhard Alexander Österman, född 31 jan. 1934, Rickul
Axel Nordsten, född den 4 febr. 1934, Ormsö
Heimar Klanberg, född den 6 febr. 1934, Nuckö
Hjalmar Alström, född den 13 febr. 1934, Ormsö
Melita Agneta Koinberg, född den 22 februari 1934, Nuckö
Elsa Ingrid Freiberg, född den 25 febr. 1934, Nargö
Johannes Sigvard Fält, född den 25 febr. 1934, Ormsö
Brita Irene Wiberg, född Treiberg den 26 febr. 1934, Rickul
Ernst Helge Alström, född den 1 mars 1934, Runö
Gunn Söderlund, född den 4 mars 1934, Rickul
Astrid Roosman, född den 7 mars 1934, Rågöarna
Elin Adele Sjöman, född den 7 mars 1934, Ormsö
Heinrich Ernst Freiman, född den 10 mars 1934, Nuckö
Alrik Tanseri, född den 10 mars 1934, Nuckö
Svante Bengt Nyman, född den 14 mars 1934, Ormsö
Svante Tanseri, född den 14 mars 1934, Reval
Alvar Timmerman, född den 16 mars 1934, Nuckö
Ilmar Resti, född den 17 mars 1934, Reval
Helga Seffers, född den 17 mars 1934, Taebbla
Sylvia Viginia Aman, född den 18 mars 1934, Nuckö
Elsa Ingeborg Storm, född den 19 mars 1934, Ormsö
Signy Greta Ahlberg, född den 23 mars 1934, Ormsö
Klara Ludvigsson, född Palmkron den 24 mars 1934, Korkis
Olle Hilding Uno Thomson, född den 26 mars 1934, Ormsö
Elmar Renni, född den 27 mars 1934, Neve
Sven Georg Lilja, född den 28 mars 1934, Ormsö
Edit Sylvia Karlsson, född Häggblom den 31 mars 1934, Ormsö